

ROMSKA KULTURNO ISTORIJSKA BAŠTINA

ROMSKA KULTURNO - ISTORIJSKA BAŠTINA

Monika Ajvazović
Vladimir Jovanović

Ovaj projekat je realizovan uz podršku Ministarstva
za državnu upravu i lokalnu samoupravu

Beograd, 2020.

Romska kulturno - istorijska baština

Izdavač:

Centar za podršku i inkluziju HELP NET

Za izdavača:

Gordana Milovanović

Telefon/fax:

+381 11 36 11 844

Autori:

Monika Ajvazović

Vladimir Jovanović

Lektura i korektura:

Dijana Vasiljević Zdravković

Priprema za štampu:

Aleksandar Mirković

Štampa:

Štamparija Matija

Tiraž:

200

ISBN-978-86-81438-04-6

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA	3
OPIS UZORKA.....	3
OPŠTE INFORMACIJE O ISPITANICIMA.....	4
ZNANJE - IMANJE	6
STAVOVI ISPITANIKA.....	24
3. OTKUD ROMI U SRBIJI	27
4. POKRETI ROMA	31
Prvi svetski kongres Roma.....	32
Drugi svetski kongres.....	33
Treći, četvrti, peti i šesti svetski kongres Roma	34
5. NAZIV Rom/Cigan	36
6. GENOCID NAD ROMIMA	38
Stradanje Roma u Srbiji.....	43
Kako dolazi do genocida.....	48
7. PROŠLOST JE BITNA ZA SADAŠNJOST, A SADAŠNJOST ZA BUDUĆNOST - DEKADE ROMA	50
8. IZ UGLA 21. VEKA – KULTURA I TRADICIJA	55
LITERATURA	58

Da biste razumeli čoveka, morate poznavati njegovu istoriju.

- Rajko Đurić

1.UVOD

Svaka individua ima korenje koje doseže daleko u prošlost, pod više individua se podrazumeva i više isprepletenih korena koje imaju određenu istorijsku nit. Zanimljiva je činjenica kako je jedan narod bez određenih teritorijalnih granica, sačuvao sebi svojstvene elemente jezika, kulture i istorije. To je svakako fenomen koji u sociološkom smislu još uvek nije dovoljno istražen. Uprkos nepostojanju teritorije, romska populacija vekovima ima razvijen kolektivni identitet koji je potkrepljen određenim kulturno istorijskim činjenicama i koji se prenosi generacijski na mlađe naraštaje.

Jačanje identiteta kod mladih je u današnjici potrebno kroz istorijsku nit koja će povezati prošlost i sadašnjost i time u budućnosti dati na značaju događajima koji jesu obeležje romske kulture i istorije. Kao etnička manjina u Srbiji, mladi nemaju puno prilika da znaju i da nauče nešto više o svom poreklu, svo znanje koje pojedinci imaju je preneseno sa generacije na generaciju što i treba da bude prvi izvor informisanja, ali ne i jedini. Ako malo razmislimo pitanje je gde može biti drugi izvor informisanja, da li to u obrazovnom sistemu može da se nauči i da li institucionalni okviri predviđaju bitnost sačuvanja kulturoloških elemenata najbrojnije nacionalne manjine. Kada je reč o tome, neophodno je da se poveća svest da nisu u pitanju samo istorijske činjenice koje su bitne samo za Rome pa „druge“ to ne bi trebalo da zanima, to je pitanje opšte istorije zemlje čiji su građani i Romi, koji su i zakonskim aktima definisani podjednako kao i druge manjine, kao ravnopravni građani zemlje u kojoj žive. Mnogi autori su pisali o Romima, njihovoj kulturi, tradiciji, običajima, nomadskom načinu života... tematski to je nešto što se kao najkarakterističnije izdvojilo za ovu populaciju.

Postoje zapisi, iako u nedovoljnoj meri tematski istraženi ipak postoje. Ali uprkos njihovom postojanju mnoge literature su nedostupne mladim Romima i Romkinjama za učenje o svom poreklu i svemu onome što se može svesti pod kulturom jednog naroda.

Treba uzeti u obzir i to da se u celom svetu vrše globalne promene, da svaka generacija donosi nešto novo i da se u skladu sa tim, shvatanja određenih kulturoloških i istorijskih obeležja drugačije tumače. Shodno tome, trebalo bi razmisliti o tumačenju i shvatanju romske nacionalne manjine generalno. Ukoliko se sve menja zašto su stereotipi i predrasude još uvek u velikoj meri zastupljeni prema ovoj manjini?

Ova publikacija sastoji se iz dva dela. Jedan deo odnosi se na istraživanje, koje je bilo fokusirano na vrlo opšte stvari koji bi svaki pripadnik romske nacionalnosti trebalo da zna, kao i drugi mladi s obzirom na to da Romi na teritoriji Republike Srbije čine jednu od najbrojnijih nacionalnih manjina. Iako uzorak ispitanika nije veliki, na ovom uzročnom broju ispitanih može se videti u delu sa predstavljenim rezultatima da postoji elementarno nepoznavanje osnovnih obeležja koja čine identitet jedne osobe - „sopstvene“ kulture, običaja, jezika, himne i zastave.

Drugi deo publikacije sadrži prezentaciju informacija i podataka koji su od značaja za Romsku populaciju. Identifikovani su oni podaci koji doprinose očuvanju Romske kulture i istorije. Opisuju se značajni događaji, njihov uticaj na razvoj Roma kao konstitutivnog naroda u mnogim zemljama sveta.

2. METODOLOGIJA I REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Opšti cilj istraživanja bio je da se poveže znanje mladih o poreklu, istoriji i kulturi Roma u Srbiji, kao i da mladi steknu ili unaprede već postojeće znanje sa fokusom na bitne događaje iz 20. veka pa do danas.

Kvantitativnom metodom sprovedeno je istraživanje "Ispitivanje znanja i stavova mladih u Srbiji o romskoj baštini", koje je bilo upitničkog tipa. Istraživanje je rađeno na uzorku od 100 mladih osoba, uzrasta od 15 do 30 godina na teritoriji Republike Srbije. Upitnik se sastojao iz tri seta određenih pitanja. U okviru prvog seta pitanja bila su postavljena opšta pitanja, drugi set pitanja odnosio se na uopšteno znanje ispitanika o kulturi, običajima, jeziku, nazivu, obeležju i značenju romske zastave i treći set pitanja se odnosio na stavove ispitanika.

3

OPIS UZORKA

Istraživanje je bilo sprovedeno u period jun – jul 2020. godine, učestvovalo je 100 mladih iz romske i većinske populacije. Usled pandemije COVID-19 i propisanih mera zaštite, ispitanici/ce su odgovarali na upitnik putem onlajn platforme (google forms), s obzirom na to da su ciljna grupa mladi starosti od 15 do 30 godina nije bilo poteškoća u popunjavanju upitnika. Na osnovu metodologije koja je uspostavljena prilikom sprovođenja ovog istraživanja obuhvaćena je sledeća kategorija ispitanika u Republici Srbiji.

OPŠTE INFORMACIJE O ISPITANICIMA

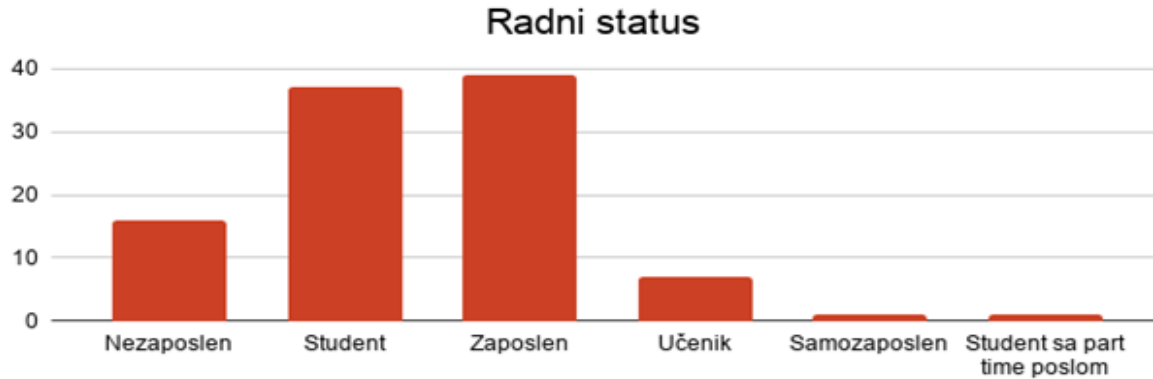
Struktura ispitanika je koncipirana tako da je većina ispitanika 62% bilo ženskog pola, 37 % čine ispitanici muškog pola, dok 1 % nije želeo da se izjasni. Ovakva proporcionalnost ukazuje na mnogo veću zainteresovanost ženskog pola za učestvovanje u istraživanju.

Kao što se može videti na grafikonu br. 2 najveći broj ispitanika je završilo fakultet/master studije 49,5 % i srednju školu 34,7 %, dok najmanje njih ima završenu osnovnu školu 3 % i magistraturu/doktorat 3%. Kada je u pitanju radni status ispitanika (prikaz na grafikonu br. 3) najviše njih je zaposleno 39% ili trenutno studira 37% u odnosu na one koji su u najmanjem broju nezaposleni 16 % i koji su učenici 6%.

Grafikon 2: Obrazovna struktura ispitanika

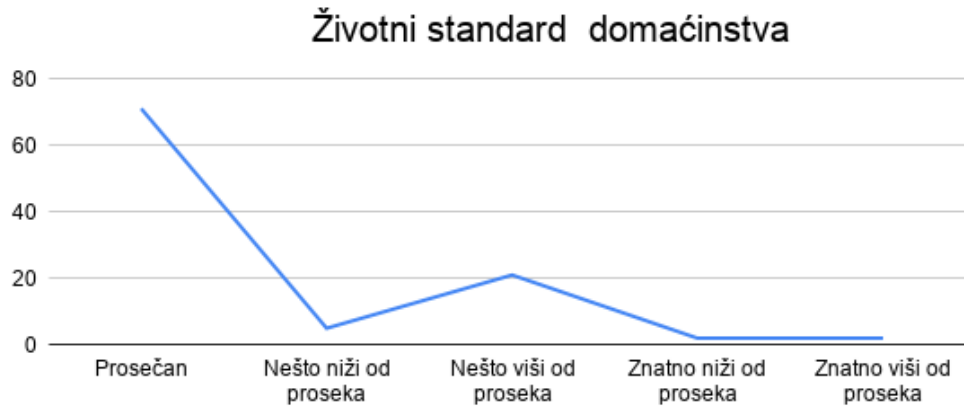

Grafikon 3: Radni status ispitanika

Što se tiče nacionalnosti ispitanika 48% je mladih iz romske populacije, takođe 48% je mladih iz većinske populacije i u manjem broju su učestvovali pripadnici bošnjačke, mađarske i makedonske pripadnosti. Najveći broj ispitanih 66% je pravoslavne veroispovesti, 11 % je muslimanske i 14 % je navelo za sebe da je ateista. Dok su pojedinci navodili da su neodlučni i da se verski traže. Ovo je zanimljivo posmatrati iz savremene perspektive, gde su možda religijske slobode veće. U okviru kojih mladi mogu da naprave distinkciju između onoga što im je dato rođenjem (religija, nacionalnost...) i da uprkos nasleđivanju toga od svojih predaka naprave sopstveni izbor.

Grafikon 4: Životni standard domaćinstva

Na grafikonu br. 4 može se jasno videti na opadajućoj liniji da je najveći broj (70%) onih koji su naveli da je njihov životni standard prosečan, (21%) je reklo da je nešto više od prosečnog u odnosu na druge mlade ispitanike koji su se u manjoj meri opredelili za druge odgovore.

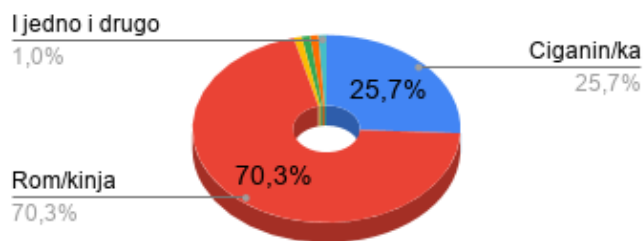
ZNAJES - IMANJE

Ispitanici u najvećoj meri 81% su rekli da se u potpunosti slažu sa tim da je kultura jednog naroda veoma značajna, naspram 15% njih koji se delimično slažu i 3% koji se niti slažu niti ne slažu, kao i 1% koji se delimično ne slaže s tim da je kultura jednog naroda veoma značajna. Dok je 43% ispitanika svoje znanje o Romima i Romkinjama ocenilo kao – niti znam niti ne znam, u odnosu na 4% koji su odgovorili sa – ne znam i 11% - znam sve.

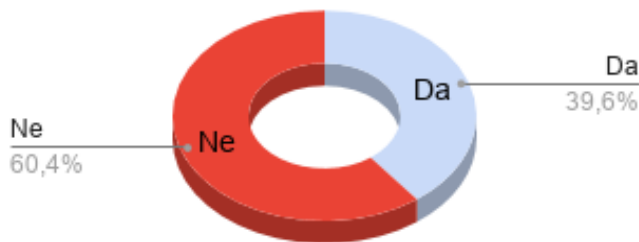
Najveći broj ispitanika 70,3% je navelo da češće koriste u govoru naziv Rom/kinja, dok 25,7% koristi naziv Ciganin/ka, pojedinci su naveli da koriste oba naziva, dok su neki rekli da se trude da koriste naziv Rom/kinja ali im se nekada omakne i drugi naziv. Na grafikonu br. 6,

može se videti da 60,4% ispitanih je odgovorilo da im nije prihvatljiv naziv CIGANIN/KA, što govori o tome da je prihvatljiv samo zvanični naziv. Iz toga proizilazi činjenica da mladi imaju visoku svest o tome da je naziv Ciganin/ka veoma pogrđan i da ne bi trebao da se koristi u govoru kada je reč o Romima. S druge strane, 39,6% mladih je odgovorilo da je taj naziv prihvatljiv, što govori u prilog tome da ispitanici ne smatraju naziv pogrđnim ili možda čak ni ne znaju šta ono označava i zašto se u zvaničnom govoru ovaj naziv smatra pogrđnim, kao ni zašto bi ga trebalo izbegavati. Donekle je u ljudima ostao stav njihovih predaka koji nije uticao na razmišljanje mladih u današnjici, kao ni na potrebi za saznanjem, za jezičko-epistemološkim rasuđivanjem.

Grafikon br. 5: Češće koristim u govoru naziv:

Grafikon 6: Da li vam je naziv ciganin/ka prihvatljiv?

Odgovori ispitanika na pitanje zašto im je naziv Ciganin/ka prihvatljiv:

- “Uobičajen je u populaciji, čak ga i poneki Romi koriste”.
- “Rom sam dok većinskom stanovništvu ne okrenem leđa, nakon toga sam Ciganin”.
- “Zato što i sami pripadnici Romske populacije sebe tako nazivaju. Ovi termini su sinonimi i smatram da je potpuno prihvatljiv naziv”.
- “Ne nosi mi uvredljivu konotaciju, imam doživljaj da "cigansko" znaci slobodno, narod koji putuje i peva; pored toga kontekst je jako bitan, ako neko ima nameru da širi govor mržnje koristeći tu reč, jako me vređa”
- “Zato sto ga ne smatram pogrdnim, vec ustaljenim, koji se koristi odvajkada, koji koriste i oni sami i zato sto je u neku ruku postao i njihovo kulturno obeležje”.
- “Nekada sam imala drugaricu romskog porekla koja je od mene specifično tražila da upotrebljavam izraz ciganka pre nego da "okolišem", i mada mi je prihvatljivo i dan danas osećam nelagodu kada ih oslovljavam na taj način. Zvuči pogrdno, ili je možda zato sto često čujem kako se u našem narodu koristi kao uvreda, nesto nakaradno i loše”.
- “Jer se ne stidim toga što sam,odnosno svoje nacionalnosti”.
- “Mogu samo sama sebe nazvati cigankom. Ako bi me drugi nazvali istim imenom osećala bih se uvređeno.”

Naredno pitanje na koje su ispitanici odgovarali je glasilo „Šta po vama čini kulturu Roma?” Odgovori su bili raznovrsni, shodno tome su i grupisani odgovori:

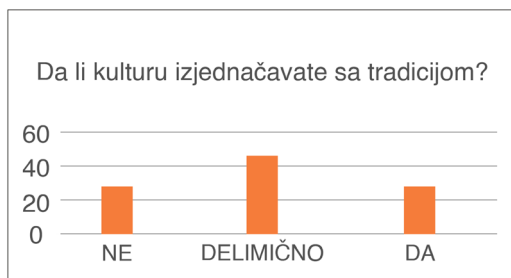
- Veliki broj ispitanika je odgovorilo da je to – jezik, muzika, legende, istorija i poreklo, hrana;

- Običaji i tradicija;
- Kulturna obeležja prilikom obeležavanja Svetskog dana Roma; specifična nošnja i folklor;
- Stari zanati;
- Zajedništvo i nacionalni identitet;
- Različite verosipovesti, navike i vrednosti;
- Seoba sa jednog mesta na drugo;
- Rano skapanje brakova, nasilje, neobrazovanje, krađa, način života i razmišljanja, prosjačenje, pesma i igra, zatvorenost, moralni kod, svadbe, korisnici novčane pomoći, bučnost, direktnost, agresivnost, težnja ka karijerama trubača.

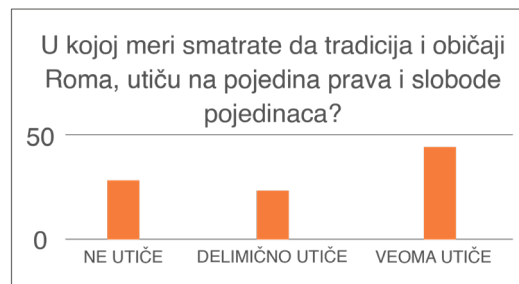
Kao što se može videti na osnovu odgovora ispitanika, mogu se uočiti odgovori koji su potkrepljeni predrasudama i stereotipima. Ispitanici su svojim odgovorima lepili etikete i određene "stilove života" koje većina svodi pod kulturom jednog naroda koji je vekovima prisutan na ovom podneblju. Pojedini su se i ogradili stavom da su svesni da su možda zašli u neke stereotipe, ali da je to jedino vidljivo i da to čini negativnu stranu romske kulture.

Analizirajući odgovore 47% je izvestilo da kulturu delimično izjednačava sa tradicijom grafikon br. 7, 27% da ne izjednačava i 26% da izjednačava. Čak 39% ispitanika smatra da tradicija i običaji veoma utiču na pojedina prava i slobode pojedinaca grafikon br. 8, ali 32% ne smatra, dok je 29% onih koji delimično smatraju da utiče.

Grafikon br. 7

Grafikon br. 8

Oni koji smatraju da delimično ili veoma tradicija i običaji utiču na pojedina prava i slobode pojedinca kao razloge za to su uglavnom navodili:

Patrijahalnost i obrasce ponašanja u skladu sa tim, u kojima je muško glava porodice a žensko naspram nje je u podređenom položaju i potlačena uticaju tradicije i nepisanih pravila u kojima se zanemaruju prava i slobode u kojima svaka žena treba da uživa kao ravnopravni član društva.

Kršenje osnovnih ljudskih prava, kada se ustupi prvenstvo običajnom pravu u odnosu na ustavno pravo.

Rani brakovi i kult nevinosti kod devojaka, ali i sloboda izbora partnera.

Tradicija je prepoznata kao nešto što se nameće, posebno ženama pa je došlo to toga da ženska deca ne treba da se školuju, ne treba da rade kad stupe u bračne odnose što ih dovodi u vrlo zavistan ekonomski položaj. S druge strane muškarcima nalaže određen način života i veće radne obaveze u odnosu na žene.

Način na koji se prenosi kultura na mlađe naraštaje, dovodi do takvog funkcionisanja jedne zajednice da se određeni modeli ponašanja prisvajaju i primenjuju u odnosu na većinsku populaciju u kojima su isti modeli ponašanja prevaziđeni. Pa se onda kod većinskog naroda stvara stereotipna slika o celoj romskoj populaciji.

Pogrešno je shvaćena kultura.

Prepisivanje običaja drugih naroda sebi, kod nekih je došlo do prevaziđenosti dok su u romskoj zajednici isti ostali vrlo aktuelni i veoma se praktikuju.

Primitivnost – individualne odluke u skladu sa tradicijom.

Verska opredeljenost dodatno utiče, kod muslimana su pravila uticajnije na pojedince.

Izdvajanje pojedinaca iz zajednice, ukoliko ne žele da se poistovete sa zajednicom.

Ono što se smatra kulturom kod Roma uglavnom se svodi na običaje ili se tako emituje da ne ostavljaju običajne norme mesta kulturi pa se onda kultura izjednačava sa običajima.

Ovakvi odgovori ispitanika ukazuju na elementarno nepoznavanje romske kulture, jer pitanje je šta je zapravo romska kultura? Šta je to što se u javnosti promovise o romskoj kulturi? Ono što je moglo da se vidi ili čuje za to uglavnom se svodilo na običajne norme koje su kod drugih naroda takođe u prošlosti postojale ali nisu u tolikoj meri ograničavala prava i slobode pojedinaca kao u romskoj populaciji što se dešava u današnjici. Ili o romskoj kulturi se priča na osnovu pojedinih primera kao što su rani brakovi pa to postane razlog stigmatizacije a kultura ostane u potpunosti zanemarena. Pored toga u srpskoj kinematografiji su Romi predstavljeni kao veseli, muzikalni ljudi, koji se bave prosjačenjem, mladi spremni za udaju i ženidbu. Na taj način je prikazan stil života romske populacije na jedan jako stereotipan način. I onda kada se uzme u obzir to što je javnosti umetnički prikazano, kada se uporedi sa pojedinim zajednicama dolazi se do zaključka da je cela romska populacija takva, do pogrešnog tumačenja kulture i tradicije. Najznačajniji element romske kulture je jezik koji se uprkos svemu sačuvao i prenosio s kolena na koleno.

Običaji koji su navedeni od strane ispitanika (i uglavnom su sami Romi odgovarali na ovo pitanje) svode se na kult nevinosti i rane brakove. Značajno je da je mlada populacija ovo u velikoj meri iznosila kao nešto što u globalnom društvu treba da bude prevaziđeno. Kao i da tako intimnim stvarima ne treba davati na tolikom značaju, jer nevinost devojaka nije jedina stvar koja određuje ženski pol. Pretpostavka je da ovakav stav ima veze sa stepenom obrazovanja ispitanika, ali i sa sredinom koja ih okružuje.

Pored kulture, analiza obuhvata i istorijske događaje koji su od značaja za romsku populaciju, 56% ispitanika je izvestilo da zna za neke bitne događaje, u odnosu na 44% koji su naveli da ne znaju. Mladi kao najznačajnije istorijske događaje smatraju:

- Holokaust nad romima u Drugom svetskom ratu;
- Egzodus (seoba) Roma iz Indije;
- Otpor Roma u logoru Aušvic
- Ropstvo u Rumuniji;
- Prvi svetski kongres Roma; Osnivanje Svetske organizacije Roma; Proglašenje romske populacije za manjinu;
- Proglašenje 8. aprila za Svetski dan Roma

Većina ispitanika čak 90,7% smatra da je genocid nad Romima bitan istorijski događaj 20. veka i da je značajno o tome govoriti: kako bi se razvila kolektivna svest kod ljudi o stradanju Roma; jer se o genocidu nad Jevrejima mnogo više govori a romske žrtve se zaboravljaju; u pitanju je događaj koji se desio u bliskoj prošlosti i uvek postoji strah da se to može dogoditi ponovo; ne sme da se zaboravi jer slične fašističke ideje se zagovaraju i danas; opravdava trenutnu situaciju (nepovoljnu) Roma u društvu, jer su podjednako stigmatizovani kao i tada.

Genocid nad Romima dugo nije bio prepoznat kao takav niti priznat da se desio. Još uvek se ne zna tačan broj žrtava, jer je nažalost postojala situacija da su drugi narodi Rome predstavljali kao svoje žrtve. Ove informacije dostupne su na osnovu svedočenja preživelih žrtvi. One su svojevremeno prenosile svoje priče i patnje na mlađe, mladi Romi i Romkinje znaju za to.

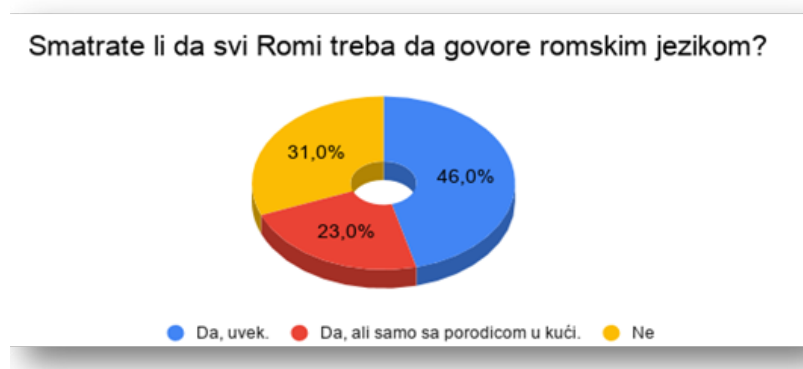
U pojedinim tekstovima se navodi da su Romi već živeli u Srbiji za vreme Osman-skog carstva, čemu svedoči najstariji sačuvani turski popis iz XV veka.¹ Stoga je zanimljiv podatak da 54% ispitanika danas ne zna otprilike brojčano koliko Roma/kinja živi u Srbiji. Ali broj koji su navodili varira između 100 000 i 1 500 000 Roma. Što znači da su

¹ Acković, D. (2009). Romi u Beogradu, Beograd: Rominterpress

pojedinci i bili u pravu jer prema poslednjem (2011. godina) zvaničnom popisu Republičkog zavoda za statistiku broj Roma u Republici Srbiji je iznosio 147 604.² Dosta ljudi ne želi zvanično da se izjasni o svojoj nacionalnoj pripadnosti što potkrepljuje pretpostavku da u RS nezvanično živi mnogo veći broj Roma/kinja u odnosu na zvaničan podatak.

Analizirajući izveštavanje 50% je izvestilo da se u njihovom okruženju ne govori romski jezik, dok je 32% navelo da se jezik koristi ali samo u porodici. 46% ispitanika je odgovorilo da treba uvek da Romi govore na svom maternjem jeziku, u odnosu na 31% koje je odgovorilo da ne treba, dok u manjem broju smatraju da treba da se govori ali samo sa porodicom u kući.

Grafikon br. 9

Ovako dobijeni odgovori u vezi jezika mogu da se tumače na više načina, više se zagovara na institucionalnom nivou da svako govori na svom maternjem jeziku, od 2018. godine projektom aktivnošću u saradnji sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja se uvodi u školski sistem predmet – Romski jezik sa elementima nacionalne kulture. To doprinosi tome da jezik kao najznajčajniji element romske kulture

² Republički zavod za statistiku, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010403?languageCode=sr-Cyrl> Pristupljeno 1.09.2020.

kulture dobije na značenju. Pritom nekada se javno nije pričalo na romskom jeziku, u školi je bilo sramota pričati – Svedočenja na osnovu iskustva mnogobrojnih pripadnika Romske nacionalne manjine potvrđuju da je postojala praksa u mnogim zemljama, uključujući i našu, da ukoliko bi đaci u školi pričali na romskom jeziku, bivali bi opomenuti. I to uz propratno „opravdanje“, „PRIČAJ JEZIKOM KOJI MOŽEMO SVI DA RAZUMEMO“ što krši lično pravo da svako priča na svom maternjem jeziku. Sada u odnosu na period od pre 10 godina promenio se stav prema javnom govoru na svom jeziku. Stoga ne iznenađuje odgovor ispitanika da 78% ne zna da postoji romski alphabet niti koliko slova sadrži.

Grafikon br. 10

Kada je u pitanju jezik 66% ispitanika ne zna za različite jezičke dijalekte kojima Romi govore. Ukupno 51,5% ispitanih ne znaju za različite podgrupe Roma u odnosu na 48,5% ispitanih koji zna (Grafikon 10) i koji su naveli sledeće podgrupe: čergari, gurbeti, muslimanski Romi, kovači, rumuni, egipćani, arlije, burgijaši, katunari, aškalije, banjaši, kalderaši, hitanos, konopljari, sinti, hogoši, tatmari, srbijanci, korpari, redžije, sinti, leaši, lovare, travelersi, mečkari... Sve ove podgrupe koje su ispitanici navodili po-

dovođenje u vezu zanimanja koja su nekada karakterisala Romsku nacionalnu manjinu.

Na pitanje da li se Romi razlikuju po nečemu 79 % je odgovorilo da se razlikuju, kao razloge za to su navodili:

- Običaje;
- Kulturu;
- Mentalitet;
- Karakteristike dijalekta;
- Geografsko – tradicionalne karakteristike;
- Ekonomski status;
- Stepen obrazovanja – obrazovni status;
- Stepen poštovanja kulture, tradicije i osobnosti

Tabela 1.

<i>Pitanja:</i>		DA (%)	NE (%)
1.	Smatrate li da ste čuli ili znate neke poznate Rome/kinje?	93%	7%
2.	Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su glumci/ce?	63%	37%
3.	Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su pevači/ce?	97%	3%
4.	Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su sportisti/kinje?	42%	58%
5.	Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su pisci/spisateljice?	48%	52%
6.	Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su političari/rke?	51%	49%

Iz tabele se može videti na osnovu odgovora da je najviše ispitanika čulo/zna za poznate Rome/kinje koji su pevači/ce (97%) i glumce/ice (63%), dok su u manjoj meri čuli za druge profesije kojima se Romi bave a najmanje za sportiste/kinje (42%). Ovakvi odgovori ukazuju na nedovoljnu promociju i nevidljivost Roma koji se bave drugim profesijama.

Ispitanici su imali priliku da sami upišu za koje poznate Rome su čuli/znali a da se bave drugim profesijama, navedeni su:

Lekari, profesori na fakultetima, novinari, hemičari, biolozi, sekupljači sekundarnih sirovina, učitelji, pravnici, ekonomisti, vojna lica, učesnici ratova/ustanka, inženjeri, jutjuberi, bokseri, pedagozi, violinisti, umetnici, slikari, aktivisti za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, električari.

Polazeći od toga da veliki deo ispitanika su mladi koji su završili osnovne akademske studije, pretpostavlja se da su mladi zapravo navodili svoja zanimanja kao i svojih poznanika/ca. Ovakvi odgovori mladih govore o uspehu čoveka koga javnost ne poznaje i koji okolini postaje primer, kao i drugim mladima u svom okruženju.

Našli su se i pojedini iskreni odgovori mladih da ne pridaju značaj nečijem uspehu ukoliko je u pitanju Rom/kinja. Što dovodi do toga da uprkos postojanju obrazovanih mladih Roma/kinja, većinska populacija ne želi takve da povezuje sa pripadnicima romske nacionalnosti. Pre će ubediti sami sebe ukoliko su u nekoj interakciji sa mladim Romima/kinjama, da ti mladi Romi/kinje pripadaju nekoj drugoj nacionalnosti. Negiranjem poznanstva sa pripadnicima romske nacionalnosti, većinska populacija širi predrasude da su druge Rome mogli da vide isključivo u prošnji, ili nekom drugom vidu stigme, pa se onda smatra da samo u negativnom kontekstu može da se priča o pomenutoj manjini. Time se samo širi jaz između većine i manjine, sama činjenica da je 21. vek i da je sve u svetu globalizovano savremenim nadahnućima, trebalo bi i ljudi u skladu sa savremenim dobom da naprave iskorak iz svojih uglova gledanja i da daju sebi priliku da budu otvoreni prema drugima. Inače će doći do toga da uprkos svim naprecima čovečanstva, ono najvažnije ne napreduje a to su ljudski odnosi i pogled na čoveka kao živo biće koje je bez obzira na svoju boju kože, religijsku, nacionalnu ili seksualnu pripadnost i dalje jedinstvenstveno i specifično biće – čovek.

Na pitanje “Kog pripadnika/cu romske nacionalnosti smatrate najznačajnijim/jom za promociju romske kulture?” – najčešći odgovori ispitanika su:

- Šaban Bajramović, Esmā Redžepova, Muharem Serbezovski, Usnija Redžepova, Šaban Šaulić, Beki Bekić, Vida Pavlović, Dragan Kojić Keba, Toma Panter, Adil Maksutović, Nataša Tasić Knežević, Mikri Maus, Đango Rejhart;

- Gene Kelly

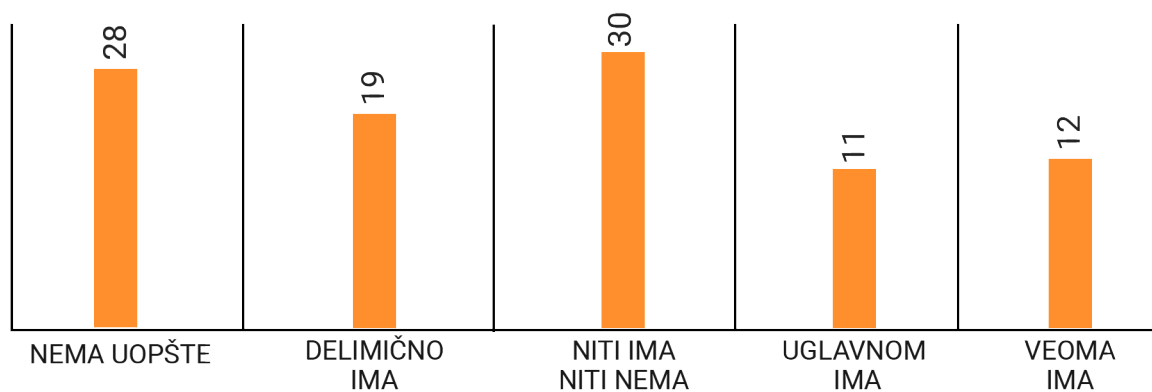
- Rajko Đurić, Bajram Haliti, Slobodan Berberski, Ibrahim Osmani, Dragoljub Acković, Ian Hancock, Veljko Kajtazi, Željko Jovanović;

- Ahmet Ademović;
- Navedena su imena pojedinih aktivista/kinja koji su primer mladima iz romske zajednice (Marina Simeunović, Marijan Useinović, Monika Ajvazović);

U velikom broju odgovori ukazuju na to da se kada je u pitanju kultura Roma uglavnom povezuje sa muzikom, ili bar mladi tako misle da su poznati pevači doprineli promociji romske kulture. Zanimljiva je i percepcija ispitanika da pojedine ličnosti (koje se nikada nisu javno izjasnile da su Romi/kinje) smatraju Romima. Značajno je što su pojedini glumci, pisci, lingvisti, naučnici, političari, takođe i istorijska ličnost – vojni trubač, prepoznati kao značajne ličnosti romske kulture, ali i pojedini aktivisti koje su mladi iz romske zajednice naveli kao takve. Romsku kulturu ne čine samo muzika i pesma, što govore i navedena imena koja su se bavila i koja se dalje bave aktivnostima i poslovima koje su značajne za celokupno društvo.

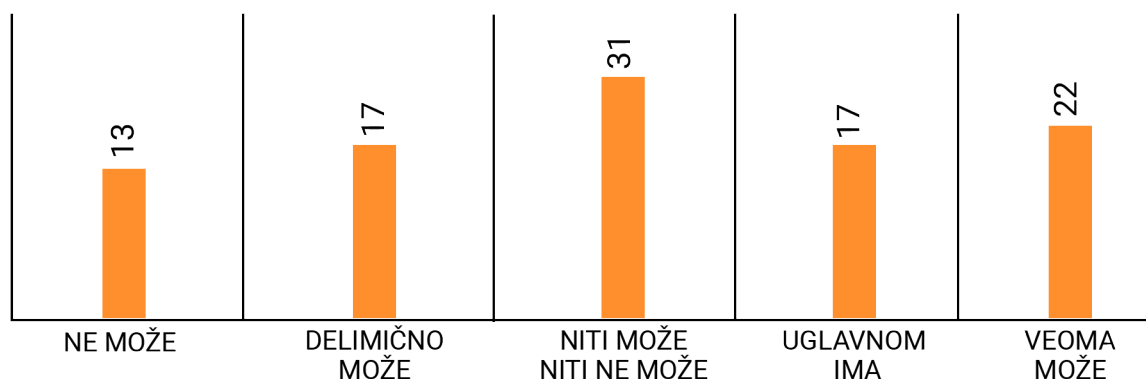
Oko 80% ispitanih je navelo da stanovništvo koje nije romske nacionalnosti ne poznaje u dovoljnoj meri romsku kulturu i tradiciju. Ovo ukazuje na potrebu za promovisanjem romske kulture kako bi ista postala prepoznata po obeležjima koji čine kulturu i koja ne podstiče negativan kontekst tumačenja tih obeležja.

Grafikon 11: Koliki značaj za Vas ima Nacionalni savet romske nacionalne manjine (NSRNM) u RS kao organizacija jedne nacionalne manjine?

U najvećoj meri ispitanici nemaju izražen stav prema Nacionalnom savetu romske nacionalne manjine RS. Uočava se i izražava prepoznavanje značaja postojanja ovog tela. Ali, kada je u pitanju ocena ispitanika koliki je praktičan značaj Nacionalnog saveta za njih, uglavnom su indiferentni (30%). Značajan broj ispitanika izveštava i o tome da nije visok uticaj ovog tela na njih same (odgovori nema uopšte ili uglavno nema) – u procentima eksplorirano 28%, odnosno 11%. Visok značaj ovog tela na ispitanike prepoznaje njih ukupno 31% - i to kroz izveštavanje delimično ima 19%, a veoma ima 12%.

Grafikon 12: Da li smatrate da NSRNM može da vam pruži adekvatne informacije o kulturi, istoriji, identitetu i položaju Roma?

Imajući u vidu percepciju mogućnosti Nacionalnog saveta kada je reč o pružanju adekvatne informacije o kulturi, istoriji, identitetu i položaju Roma, ponovo se uočava najviše prisustvo indiferentnosti. I to kroz stav da ovo telo „niti može, niti ne može“ da pruži adekvatne informacije o ovim pitanjima. Percepcija mogućnosti ovog organa prisutna je kod ispitanika, a evidentirana kroz stavove *uglavnom može* (17%) i *veoma može* (22%). Negativna percepcija uočava se kod nešto manje od 1/3 ispitanika, koji su svoje odgovore davali kao *uglavnom ne može* i *ne može*.

Kako čak 73% ispitanih ne zna da u Beogradu postoji romski muzej, a 54% onih koji nikada nisu čuli i koji ne znaju da postoji romsko kulturni centar u Nišu, postavlja se logično pitanje u kojoj meri se promovišu ove teme i saznanja čine dostupnim!? Jer prethodno znači da kulturne institucije ove manjine nisu dovoljno promovisane. Pitanje je da li i većinski narod neguje kulturnu baštinu ili je ovde problem što romska nacionalna manjina nema dovoljno prostora ili vremena da se time bavi. Ili je u pitanju nedostatak

materijalnih mogućnosti. Kako god, poenta je da ukoliko se ovo ne neguje umire nešto što se toliko vekova čuvalo. Za festival romske kulture i aktivizma³ koji je prvi put održan 2015. godine i koji se od tada održava svake godine, za njega je čulo samo 35 % ispitanih, dok 12% njih nije sigurno u odnosu na 53 % njih koji nikada nisu čuli za ovu manifestaciju.

Sa druge strane, ispitanici prepoznaju značaj kulture i tradicije. Većina 89% mladih koji su odgovarali na pitanja, mišljenja je da bi trebalo da postoji više edukacija na temu istorije, identiteta, kulture i jezika Roma. Preko 70 % zna da se svakog 8. aprila obeležava Svetski dan Roma, ali 59,8% je njih koji smatraju da se taj dan u našoj zemlji ne obeležava adekvatno.

Zanimljiv je odgovor ispitanika kada je u pitanju zastava Roma, kao i himna. Veoma mali broj ispitanika je u potpunosti odgovorilo na pitanje kako izgleda romska zastava i šta ona predstavlja. Nešto što je nacionalni simbol jednog naroda je opšta nepoznanica među mlađim generacijama. Takođe uticaj kinematografije se može videti i kada su u pitanju odgovori ispitanih u vezi himne, jer nekolicina njih je odgovorila da je u za romsku himnu izabrana pesma "Ederlezi". Pojedini ispitanici nisu ni znali da ista postoji. A 30 % onih koji su uzeli učešće u istraživanju su tačno odgovorili, te naveli pesmu "Đelem, đelem".

³ <http://rs.n1info.com/Video/Info/a95302/Novi-dan-o-Festivalu-romske-kulture-i-aktivizma.html> Pristupljeno 05.09.2020.

STAVOVI ISPITANIKA

Tabela 2: Prosečna vrednost (*M*) i standardna devijacija na skali kojom je ispitivan stav ispitanika

STAVOVI ISPITANIKA		
TVRDNJE	M	SD
1. Mislim da u romskoj populaciji postoje ugledni ljudi	4,59	0,75
2. Sada je veći stepen obrazovanja kod ove populacije u poredjenju sa periodom pre 10 godina	4,19	0,96
3. Sada su Romi diskriminisaniji nego u periodu do pre 10 godina	2,74	1,11
4. Romi su diskriminisaniji nego ostale etničke grupe u Srbiji	3,91	1,25
5. Romi se u našem društvu omalovažavaju	4,07	1,00
6. Položaj Roma u Srbiji je loš	3,71	1,16
7. Svako od nas može doprineti uključivanju Roma u društvo	4,50	0,74
8. Za položaj Roma u Srbiji odgovorne su institucije sistema	3,78	1,12
9. Romi nemaju iste mogućnosti u oblasti zapošljavanja, obrazovanja, stanovanja, zdravstvene i socijalne zaštite kao većina građana Srbije	3,62	1,37
10. Moj stav o Romima izgrađuju mediji	2,00	1,33
11. Romi su afirmativno (u pozitivnom smislu) predstavljeni u medijima	2,52	1,22
12. U medijima se dovoljno afirmativno govori o kulturi Roma	2,05	1,06
13. U dovoljnoj meri su dostupni različiti izvori informisanja o Romima	2,09	1,18
14. Prihvatljivo Vam je da budete u partnerskoj vezi sa osobom drugačije veroispovesti u odnosu na Vašu	4,15	1,31
15. Prihvatljivo Vam je da budete u partnerskoj vezi sa osobom drugačije nacionalnosti u odnosu na Vašu	4,33	1,22

Ispitanicima je bilo ponuđeno 16 tvrdnji, da na skali od 1 do 5 izraze svoj stav, gde je 1 označavalo – uopšte se ne slažem, a 5 – slažem se u potpunosti. Prosečna vrednost odgovora izražena je medijanom (M) i standardnom devijacijom (SD).

Na osnovu odgovora u Tabeli 2 može se videti da se pozitivan odnos ispitanika ogleda u tvrdnji da u romskoj populaciji postoje ugledni ljudi (M=4,59), kao i da svako može doprineti uključivanju Roma u društvu (M=4,50). Ovi podaci su veoma interesantni jer ne odražavaju stavove i mišljenje samo većinskog dela populacije već je proporcionalno srazmeran i sa mišljenjem mladih Roma. Zanimljivost je u tome da većina ispitanika smatra da su Romi diskriminisaniji nego ostale etničke grupe i da se Romi u našem društvu omalovažavaju (M=4,07). Ovde je zapravo u pitanju stepen identifikacije sa ovim tvrdnjama, može se poći od pretpostavke da je većina romskih ispitanika ovako odgovorila jer su i sami bili diskriminisani i omalovažavani u društvu. Dok mladi iz opšte populacije uočavaju činjenično stanje, odnos većine prema manjini u društvu i okolini.

Pozitivan skor odgovora (M=3,62) je i u tvrdnjama da Romi nemaju iste mogućnosti u oblasti zapošljavanja, obrazovanja, stanovanja, zdravstvene i socijalne zaštite kao većina građana Srbije, što opet ukazuje na nejednake startne pozicije i svesnost mladih ispitanika da mogućnosti za pripadnike romske populacije nisu iste kao i za druge mlade.

Kada je u pitanju položaj Roma u Srbiji mladi su prepoznali da su institucije ključne i da su zapravo one te koje nose odgovornost za položaj Roma u društvu.

Većina ispitanika je po obrazovnoj strukturi visoko obrazovano ili pohađadja osnovne akademske studije, pa shodno tome nije iznenađujuć pozitivan stav da ispitanici smatraju da je sada veći stepen obrazovanja kod romske populacije u poređenju sa periodom pre 10 godina. Što ne mora da znači da je istina, samo sada se možda više

priča o tome ili možda mladi iz većinske populacije sada više upoznavaju mlade obrazovane Rome, u odnosu na pre.

Kroz tabelarni prikaz odgovora se može videti da je najveći negativan skor odstupanja u tvrdnjama koje se odnose na medije.

Prosečna vrednost odgovora na tvrdnju *“Prihvatljivo Vam je da budete u partnerskoj vezi sa osobom drugačije veroispovesti u odnosu na Vašu”* (M=4,15) ukazuje na visok nivo tolerancije prema osobama drugačije veroispovesti u odnosu na sopstvenu.

“Prihvatljivo Vam je da budete u partnerskoj vezi sa osobom drugačije nacionalnosti u odnosu na Vašu” (M=4,33), ova tvrdnja je posebno zanimljiva jer je ovaj skor još pozitivniji u odnosu na prethodnu tvrdnju, ali ne značajno. Ovde je, takođe, uočljivo visoko prisustvo tolerancije u kontekstu navedene tvrdnje.

3. OTKUD ROMI U SRBIJI

Opšte je poznata neosporna činjenica u 21. veku da su Romi narod koji je poreklom iz Indije iz mesta koje se zove Kanaudž. Mnogi teoretičari su se bavili ovom temom i pisali o poreklu Roma, ono što je značajno jeste da je lingvističko određenje imalo ključnu ulogu kako bi se došlo do tog saznanja. O seobama Roma iz Indije i migracijama Roma širom Evrope postoje razni mitovi i legende koji se mogu naći u pojedinim literaturama pisaca i koji se mogu istraživati radi istorijskih činjenica. Po rečima Bajrama Halitija "Romi su doživeli egzodus iz svoje prapostojbine Indije, u periodu od VIII do XII veka kada su imali najveću istorijsku i političku ulogu u severnoj i severozapadnoj Indiji, gde je bilo stvoreno 21 kraljevstvo, od kojih su pojedina u Radžahstanu, Pandžabu, Harjani, Delhiju, Gudžeratu i Utar Pradešu (Kanaudž) bila romska."⁴

27

Kada je započet egzodus Roma ratnim i pljačkaškim pohodima, Romi započinju svoje putovanje po Evropi. Bitno je napomenuti da različite literature daju i različite odgovore kada je reč o putovanjima Roma i da su mitovi i legende česti izvori informisanja u porodičnom krugu o sopstvenom poreklu kod ovog naroda. Po tome, Romi najpre stižu u Grčku gde ih stanovnici te zemlje nazivaju ciganima – antigaoni, što u prevodu znači prljav, nedodirljiv. Od toga potiče naziv koji je u upotrebi bio za ovaj narod – cigani, a koji je ostao ustaljen ne samo u Srbiji nego i u svim drugim zemljama širom sveta. Ovaj naziv naravno ima pežorativno značenje, ali više o tome će se reći u sledećem poglavlju.

Ono što je specifična problematika kojom se bavi ova publikacija jeste kako su Romi došli u Srbiju i od kada su oni na prostorima srpskog podneblja. Karakter-

⁴ Haliti, B. (2018). Izveštaj povodom obeležavanja 8. aprila – Međunarodnog dana Roma, Internacionalna istraživačka fondacija, Nju Delhi <http://www.niar.rs/wp-content/uploads/2018/05/ANDRIJA-SHAHI-FINAL-SRPSKI.pdf> Pristupljeno 18.09.2020.

za Rome su česte migracije i činjenica da nisu teritorijalno nastanjeni na teritoriji jedne države. Gde god da su se nastanjivali bili bi proterani ili bi bili robovi. Već u prvoj polovini 14. veka može se reći prema pisanim izvorima da su se Romi pojavili na teritoriji bivše Jugoslavije - u Srbiji već 1348. godine, u Dubrovniku 1362, a u Zagrebu 1378. godine.⁵ Na osnovu postojećih pisanih izvora informacija koji govore o nastanjivanju Roma na ovim prostorima može se videti njihov nepovoljan položaj koji datira još iz kasnog srednjeg veka a koji je postojan i danas. Kad se uzme u razmatranje istorijski period srednjeg veka i vladanje cara Dušana Nemanjića, tadašnji status Roma u feudalnoj državi je bio ropskog tipa, čemu svedoči rečenica: „Car Dušan je 1348. godine poklonio neke Rome manastiru Arhandeli u Prizrenu“⁶

Zbog svoje različitosti u odnosu na druge, Romi su vekovima bili proterivani od strane većinske populacije koju bi naseljavali. U Rumuniji su bili dugo robovi, sve do polovine 19. veka. Samim rođenjem, svakom detetu je bio predodređen život roba i čak im je bila zabranjena upotreba romskog jezika naredbom Marije Terezije, što je razlog zbog koga neki Romi koji danas žive u Srbiji ne govore romskim jezikom, već upotrebljavaju u svom govoru vlaški jezik.

U odnosu na podgrupu kojoj Romi pripadaju, razlikuje se i njihov govor, oni govore različitim dijalektima. Jezik je nekada mogao da se uči isključivo u porodici, ali novina je ta da se od 2018. godine u školama širom Srbije uveo predmet kroz projektnu aktivnost - Romski jezik sa elementima kulture, za učenike od prvog razreda. U ispitivanju je čak 66 % ispitanih reklo da ne zna za različite dijalekte, dok je 23% ispitanih navelo da Romi treba da pričaju na svom jeziku, ali samo kući sa porodicom. Ovakvi podaci se kose multidimenzionalnim prisutpoom u očuvanju kulturne baštine u kojoj se kao najvažniji element izdvaja negovanje jezika.

⁵ Acković D. (1994.) "Istorija informisanja Roma u Beogradu 1935 – 1994"

⁶ Ibid

Romski jezik spada u indoarijsku grupu indoevropskih jezika⁷, mnoge reči imaju koren u hindu jeziku. Govornici romskog jezika uglavnom jezik nazivaju – romani čhib. Bogatstvo jezika se prepoznaje u mnogobrojnim dijalektima koji Romi širom sveta upotrebljavaju. Na našim prostorima izdvajaju se 16-17 govornih dijalekata, mada pojedini autori navode postojanje većeg broja od navedenog, različitih dijalekata širom sveta. Najčešće se u govoru Roma može čuti – gurbetski koji je u Srbiji dosta govorno i pisano zastupljen, ali i arlijski, tamarski, lovarski dijalekat.

Romi su prihvatili religiju sredine u kojoj žive što govori o njihovom prilagođavanju ali i sposobnosti da se izbegnu određeni religiozni progoni.⁸ Prema rečima Tihomira Đorđevića „Muhamedansku veru ispovedaju svi oni Cigani koji su se s Juga preko Turske doselili na zemljište Srbije. Pravoslavnu ispovedaju vlaški (rumunski) Cigani, koji su je imali i pre nego što su došli u Srbiju... Pravoslavnoj veri pripadaju još i neki Cigani, koji su se iz Turske doselili kao hrišćani, kao npr. Cigani u Trmčištu kod Kragujevca, koji ne znaju od kad su hrišćani, i neki Cigani, u vranjskom kraju, koji se zovu Đorgovci.“⁹ Ova rečenica Tihomira Đorđevića upravo govori o tome da je paganstvo Roma rezultiralo preuzimanjem religije, običaja i verovanja naseljavanjem na mesta na kojima su i ostajali. Migracijama Romi su značajno doprineli prenošenju verskih i običajnih postupaka koji su preuzimani od drugih naroda.¹⁰ Uglavnom se prihvata religija većinskog stanovništva, kraja u kome žive pa na našim prostorima dosta njih pripada pravoslavnoj, muslimanskoj i katoličkoj veroispovesti. Shodno religiji, poštuju se određeni svetovni praznici, ali ono što je karakteristično za Rome u odnosu na druge narode jeste proslava tetkice Bibije, za koju se veruje da je žensko božanstvo, Vasilice (što je zapravo kod većinskog stanovništva srpska nova godina) i Ederlezi (Đurđevdan).

⁷ <https://www.ethnologue.com/subgroups/romani> Pristupljeno 03.10.2020.

⁸ Jovanović, Z. (2014). „Romi u vremenu“

⁹ Đorđević, T. (1984). „Naš narodni život“, Beograd, Prosveta

¹⁰ Jovanović, Z. (2014). „Romi u vremenu“

Slobodnom procenom, danas u svetu živi oko 12 000 000 Roma, dok u Srbiji po poslednjem zvaničnom popisu Republičkog zavoda za statistiku (2011.) broj Roma koji živi u Republici Srbiji je iznosio 147 604.¹¹

Težnja za uspostavljanjem značajnih istorijskih datuma i događaja, potreba za sopstvenom istorijom može se reći da se značajno ogleda u počecima 20. veka. Pre toga nisu mogli da se nađu određene informacije koje bi ukazivale na značajne istorijske događaje koji se vezuju za romsku populaciju i koje svedoče o njihovom životu. Potreba za posedovanjem simbola i jedno novo razdoblje stvaranja i borbe za integritet i ljudsko pravo postaje vidljivo 70 – ih godina 20. veka.

¹¹ Republički zavod za statistiku, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010403?languageCode=sr-Cyrl> Pristupljeno 1.09.2020.

4. POKRETI ROMA

Mladim Romima i Romkinjama danas su dostupna mnoga prava koja mogu koristiti kao pripadnici romske nacionalne manjine u Republici Srbiji. Da bi došlo do toga potrebno je bilo ulaganje velikog napora starijih generacija koji su bili pokretači promena, vidljivosti položaja i problema Roma. Uprkos predrasudama, diskriminaciji, stereotipima, marginalizaciji od strane većinskog društva sa kojima se Romi suočavaju i u današnjici, mnogo njih danas javno govori o tome i skreće pažnju javnosti na probleme kojima su okruženi. Prava u kojima Romi i Romkinje u današnje vreme uživaju, su rezultat mukotrpnog zalaganja, aktivnog zagovaranja i velike želje da se budućim generacijama da primer kako da se nastavi sa borbom za jednak položaj u društvu i ostavi u nasleđe početak kulturno političkih događaja koji su od istorijskog značaja za ovu populaciju.

U Srbiji danas postoje mnoge nevladine organizacije koje se bave pitanjem Roma, neke od njih su osnovane od strane Roma, a neke su osnovane od strane većinskog stanovništva. To se pokazalo kao dobar ishod za Rome, jer ko god da se bavi unapređenjem položaja Roma i Romkinja iz bilo kog razloga, dolazi do većeg broja ljudi, dolazi do institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava. I dobro je jer se pitanjem Roma ne bave samo Romi, već i drugi koji uočavaju nejednak društveni status pomenute manjine. "Veliki broj organizacija osnovan je 50-ih i 60-ih godina, i time je pripremljen teren za „romski pokret“ međutim 70-te su bile presudne za korak ka napred. Korakom ka novim političkim počecima, tokom te decenije osnovane su brojne lokalne i nacionalne romske

Roma na međunarodnom nivou.”¹² Mnoge organizacije koje se bave ovom problematikom su poznate, ali za prve pokretače mlađe generacije niti su čuli niti znaju za njih.

Prvi svetski kongres Roma

Prvi događaj koji je od istorijske značajnosti 20. veka i koji obogaćuje romsku kulturu i identitet jeste Prvi svetski kongres Roma koji je 1971.godine održan u Londonu a koji je organizovao Internacionalni komitet Roma.¹³ “Na Prvom svetskom kongresu Roma su prisustvovali predstavnici iz 14 zemalja. To je bio prvi kongres ali ne i poslednji, pokretač je borbe za ljudska prava, socijalnu uključenost, za identitet, za standardizaciju romskog jezika i onoga što je veoma važno za jedan narod a to je zvanično prihvatljiv naziv-ime jednog naroda. Slobodan Berberski je izabran za počasnog predsednika kongresa, što govori o jakom jugoslovenskom pokretu, dr Jan Čibula iz Čehoslovačke za zamenika predsednika, a Gratan Pukson, za predsednika saveta, za generalnog sekretara;osnovane su i komisije koje su se bavile pitanjima ratnih zločina, socijalnim i obrazovnim uslovima, kao i jezikom i kulturom Roma. “Moto „Opre Roma!” postao je politička krilatica romskog pokreta i njegove borbe za socijalnu pravdu i jednakost.”¹⁴ Kao najznačajnija postignuća Prvog svetskog kongresa Roma su da su izabrani termini “Rom” i “romski” kao zvanični nazivi koji se od tada koriste u upotrebi i koji ukazuju na neprihvatanje više pogrdnih naziva koji su do tada bili zastupljeni. . Takođe usvojena je pesma za romsku himnu – “Đelem, đelem”, kreirana je romska zastava koja simbolizuje

¹² <https://rm.coe.int/institucionalizacija-i-emancipacija-informativna-brosura-o-istoriji-ro/16808b1c67> Pristupljeno 03.09.2020.

¹³ **Internacionalni komitet Roma - Comité International Rom” (CIR)**. je nastao 1965. godine u Parizu pod predsedništvom Vanka Roude. Cilj bio je da zaustavi nasilnu asimilaciju i poboljša pravne i socijalne uslove Roma u celom svetu. U tu svrhu koristio je moderne strategije: odnose s javnošću, medijske kampanje, mitinge i lobiranje, kako bi ubedio vlade i javnost da promene njihov način razmišljanja i pomognu Romima da ostvare veći nivo jednakosti. CIR je formalno organizovao Prvi svetski kongres Roma.

zajedništvo i različitost (plava boja označava nebo, zelena travu, zemlju i točak u sredini različite podgrupe Roma ili stalno putovanje na zemlji – iako je karakteristično za tumačenje značenja simbola na zastavi da se razikuje od grupe do grupe). Predloženo je da 8. april bude Svetski dan Roma.¹⁵

Drugi svetski kongres

Podjednako značajan kao i prvi, drugi svetski Kongres Roma bio je održan u Ženevi 1978. godine. "Učestvovalo je najmanje 50 romskih organizacija iz cele Evrope, Sjedinjenih Država, Indije i Pakistana. Korak značajan za budućnost bilo je formiranje Međunarodne romske unije (IRU) 1977. godine, koja je objedinila regionalne i nacionalne predstavnike. Narednih godina i decenija, IRU je uspela da izvrši pritisak na vlade da obrate veću pažnju na pitanja Roma i da podstaknu Rome da lobiraju s međunarodnom zajednicom i unutar nje. IRU je primljena u ekonomske i socijalne savete UN kao privatna organizacija 1979. godine.¹⁶

Interesantno je ukazati na činjenicu da je nakon Drugog kongresa i međunarodnog priznavanje Romskog pokreta proizvelo dalje pozitivne promene. Tako je Indija uzela aktivnu ulogu u uspostavljanju i jačanju kulturnih kontakata između zemlje porekla i Roma. S tim u vezi valja se istaći da je održan i međunarodni romski festival, u Indiji, u gradu Čandigrahu, kada je premijerka Indije Indira Gandhi primila delegaciju Roma a njihov jezik, romski, proglasila za jedan od „zvaničnih jezika Indije“, čime je ta vera i osnažena. Tim gestom izrazila je podršku Romima iz Indije na prijemu u organe UN.

¹⁴ Ibid

¹⁵ Guy, W. (2001). *Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe*

¹⁶ Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2005). *The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies*. In: Burszta, Wojciech et al. (eds.) *Nationalismus Across the Globe*. Poznan: School of Humanities and Journalism, pp. 433-455

vera i osnažena. Tim gestom izrazila je podršku Romima iz Indije na prijemu u organe UN.

Treći, četvrti, peti i šesti svetski kongres Roma

Treći svetski kongres Roma bio je u Getingenu, a održao se 1981. godine. Povod za organizovanje bila su kršenja građanskih prava. Prisustvovalo je 300 delegata iz 22 zemlje, koji su zahtevali da se Helsinški akt primeni i na Rome. Na Trećem kongresu IRU 1981. godine Sait Balić izabran je za predsednika (u to vreme je bio član Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije), a Rajko Đurić (Jugoslavija) za generalnog sekretara. "Još jedan akcenat diskusije koja je započeta pod okriljem Društva za zaštitu ugroženih ljudi („Gesellschaft für bedrohte Völker“) bio je na sudbini Roma za vreme nacional-socijalizma. Od nemačke vlade je zahtevano da prizna genocid nad Romima i da pripremi odgovarajuće rešenje za problem nadoknade. U sklopu sastanka predstavnika Centralnog saveta nemačkih Sintija i Roma s kancelarom Šmitom (kao i kasnije s liderom opozicije Kolom), ovo zvanično priznanje genocida učinjeno je 1982. godine. Kasnije su osnovane i fondacije za nadoknadu i finansiranje organizacija Roma i Sintija."¹⁷

Uspeh iz prethodnog perioda pozitivno je uticao na samopouzdanje. Uz to socijalni uslovi koji su karakterisali život Roma su se poboljšali, a očuvanje nacionalnih manjinskih prava je postignuto u nekoliko zemalja. Sve to desilo se nakon, a pre, održavanja Četvrtog svetskog kongresa Roma. Četvrti kongres održan je u Varšavi 1990. godine, kada je Rajko Đurić izabran za predsednika.

¹⁷ Matras Yaron (1998). The development of the Romani civil rights movement in Germany 1945-1996. In: Tebbutt, Susan (ed.) Sinti and Roma in German-speaking society and literature. Oxford / Providence: Berghahn, pp. 49-63

U međuperiodu, značajno je i to da je Međunarodna romska unija postala član UNICEF-a 1986.godine.

Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, kao deo Saveta Evrope i Komiteta za ljudska prava Evropskog parlamenta bavio se položajem Roma. Nakon prijema IRU u OEBS 1990. godine, osnovana je Stalna kancelarija za kontakt sa Romima i Sintima u Varšavi, u sklopu Konferencije 1994. godine.¹⁸

Peti svetski kongres Roma održan je u Pragu, 2000.godine. Tom prilikom izvršene su reforme IRU i formirana je nova struktura organizacije. S tim u vezi osnovan je i romski parlament, a u ovoj ustanovi će se definisati budući pravac unutrašnjih i međunarodnih politika IRU. Osim parlamenta, vodeće telo IRU, postao je i novi izvršni organ – Komitet. Za predsednika Komiteta izabran je dr Emil Ščuka, raniji predsednik IRU. A ukupan broj članova Komiteta iznosio je 15.

Poslednji, Šesti svetski kongres Roma bio je u Italijanskom gradu Lacianu, a najznačajniji događaj sa tog Kongresa jeste izbor novog predsednika. Tada je za predsednika izabran Stanislav Stankijević.

¹⁸ Acton, Thomas / Klímová, Ilona (2001). The International Romani Union. An East European answer to West European questions? Shifts in the focus of World Romani Congresses 1971-2000. In: Guy, Will (ed.) Between past and future. The Roma of Central and Eastern Europe. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 157-226

5. NAZIV Rom/Cigan

Kao što je mnogima poznato naziv Rom, znači čovek, muž, dok je kolektivni naziv za sve pripadnike romske nacionalnosti Romi - što znači ljudi. Romi kad pričaju o sebi na romskom jeziku, oni sami za sebe kažu da su Romi, (Me hijum Rom, Romni – romano, romani), bez obzira na različite dijalekte kojima ljudi unutar romske zajednice govore reč Rom je uvek ista, ili je koren reči kada se predstavlja ovaj narod na romskom jeziku drugima uvek isti. U romskom govornom jeziku reč Ciganin/ka ne postoji. Kroz ovaj kratak jezički prikaz ukazuje se na negativnu konotaciju reči Ciganin, Ciganka, Cigani – što je koren grčke reči i znači prljav, nedodirljiv. Kada se osvrnemo na sam jezik, prema rečima Zlatomira Jovanovića reč Rom (množina na romskom - Roma) ima tri osnovna značenja – pripadnik zajednice, suprug i čovek. Što za pripadnike romske populacije ova značenja predstavljaju osnovne vrednosne koncepcije.¹⁹

Pored većinske populacije koja u mnogo većem broju za pripadnike romske nacionalne manjine koristi ovaj pogrđni naziv, mnogi Romi sami za sebe govore da su *Cigani*. Što je jako zanimljivo jer se onda postavlja pitanje da li su sami svesni tog značenja, da li se zapravo više identifikuju sa pogrđnom rečju ili je u pitanju prihvatanje prilepljene etikete. Veoma je bitno razumeti kontekst u kome se neka reč koristi i šta zapravo ista podstiče. Reč *Cigan/ka/i* nikako ne može biti stvar navike jer uglavnom se može čuti da se koristi u negativnom kontekstu, koji podstiče još jače predrasude prema ovoj manjini, stoga navodim primere:

¹⁹ Jovanović, Z. (2014). „Romi u vremenu“

- *Nemoj da se ciganišeš.*
- *Budi dobar/ra ukrašće te cigani.*
- *Prljav/a si ko ciganče.*
- *Nemoj kao ciganin da prosiš, idi pa kupi!*
- *Šta si to šareno obukla/o kao ciganin/ka neka!*

Ovo su samo neki od primera u kom kontekstu se ta reč koristi. U istraživanju je čak 60,4% ispitanih reklo da u svom govoru ne koristi reč ciganin/ka i da nije prihvatljiv. Važno je ukazati na političko korektan naziv Rom/Romkinja/Romi i koliko je zapravo isti od istorijske važnosti za jednu poprilično mladu etičku zajednicu koja je oduvek postojala ali se nikada nije teritorijalno identifikovala, ali ono što je svim pripadnicima ove zajednice identitet, jeste zvanično ime jedne zajednice. Naziv Romi je kolektivni identitet svih Roma bez obzira na teritorijalnu nastanjenost.

Naziv Romi – još uvek se bori za prvenstvo protiv tradicionalno ustaljenih pejorativnih naziva. Ali promoteri sopstvenog imena koji čini nacionalni identitet jedne grupe ljudi prvenstveno treba da budu sami Romi i Romkinje. I da počnu od toga što će oni sami upotrebljavati korektnu reč za pripadnike svog naroda i svojim primerom uticati na podizanje svesti i otvaranje umova drugih ljudi.

6. GENOCID NAD ROMIMA

Kada se priča o Romima, često se može čuti od strane većinske populacije ali i samih pripadnika pomenute manjine da su Romi jedan veseo narod, čiji je život ispunjen pesmom i igrom. U pitanju je predrasuda, koja podstiče razmišljanje da jedan takav narod nije u stanju da ratuje i započne rat. Uprkos brojnim predrasudama koje dovode Rome u kontekst kriminaliteta i razbojništva, istorija govori da Romi nikada nisu podigli oružje i započeli ratne sukobe na teritoriji bilo koje zemlje u kojoj su nastanjeni širom sveta. Ali zato istorija vrlo slabo govori o tome da su i Romi u ratnim okolnostima branili teritoriju koju su smatrali svojom domovinom, ne govori o herojima koji su se borili rame uz rame sa građanima iz većinske populacije. Sagledavajući ideje koje se zagovaraju u društvu zašto se o istinitim činjenicama ne govori, zar je jedan ljudski život manje vredan, ukoliko je u pitanju život jednog Roma/kinje. Jedan od načina kojim bi se možda i suzbile predrasude i stereotipi jeste da se javno govori o vrednostima ljudskog života i tome kako su se one vrednovale u prošlosti. Kako bi se savremeno “inkluzivno” društvo osvestilo i kako bi se uticalo na pojedince koji i u današnjici zastupaju totalitarne ideologije koje su nekada bile zastupljene, da ne sme nikada više da se ponovi zločin iz mržnje koji se desio u prošlosti a koji je odneo mnogo nevinih života isključivo zbog jednog razloga, jer su nosili svoj identitetski žig – Rom/kinja.

Ideja totalnog uništenja nije se pojavila odjednom, negovala se vekovima kroz različite zakonske akte i fašističke ideologije koje su rezultirale genocidom nad Romima. Uvek je postojao negativan stav prema Romima čiji je krajnji cilj bio totalno unište-

nje jedne grupe ljudi. Kroz kratak prikaz određenih zakonskih akata i značajnih historijskih dokumenata, u nastavku je dat pregled i kratak opisan sadržaj. Svi ovi dokumenti su historijski posmatrano bili od značaja za populaciju Roma.

1416. godine izdat je prvi antiromski zakon u okviru koga su Romi optuženi da su strani špijuni, kao i prenosioci kuge, ali i izdajnici hrišćanstva. Ova godina je značajna kako bi se uočilo da se više vekova stvarala zakonska podloga koja je nalazila opravdavajuće razloge za istrebljenje romskog naroda.²⁰

1500. godine Maksimilijan I, tadašnji nemački kralj izdao je naredbu po kojoj svi Romi treba da izađu sa teritorije Nemačke do Uskrsa;²¹

1566. godine Ferdinand I je izdao naredbu za proterivanje i istrebljivanje Roma;²²

1659. godine u Neudorfu su se dogodila masovna ubistva Roma;²³

1710. godine Frederik I – osudio je sve muškarce Rome na prisilan rad, dok su žene Romkinje bivale žigosane i bičevane, a njihova deca trajno uklonjena.²⁴

1721. godine, Karl VI je naredio istrebljenje svih Roma (220 godina pre nego što je Hitler izdao istu direktivu);²⁵

1725. godine, Fridrih Vilhem je izdao komandu da svi stariji Romi od 18 godina budu obešeni;²⁶

²⁰ Hancock, I. (2013). „O Porrajmos: The Romani Holocaust“, Zagreb Johann Fichte, Versammlungen zum Deutschen Volk (Leipzig, 1807-1808).

²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ Ibid

1808. godine Johan Fihte (Johann Fichte) je napisao da je nemačku “rasu” izabrao sam Bog za prvenstvo među svim narodima sveta.²⁷ Dve godine kasnije, nemački nacionalista Jahn je napisao da je „Država bez naroda bezdušna tvorevina, dok narod bez države nije ništa, bezdušni, bezvazdušni fantom, kao što su Cigani i Jevreji“.²⁸ Činjenica neteritorijalnosti označila je i Rome i Jevreje kao asocijalnu populaciju koja se nigde ne uklapa.

1830. godine, Gradsko veće Nordhausena pokušalo je da dovede do iskorenjivanja romskog stanovništva oduzimanjem dece od roditelja i stalnim smeštajem kod Germanskih porodica.²⁹

1835. godine Teodor Tetzner (Theodor Tetzner) nazvao je Rome “izmetom čovečanstva”³⁰, dok ih je Robert Knok opisao kao “otpad ljudske rase”.³¹

1855. godine, Joseph Arthur de Gobineau je u svojoj uticajnoj raspravi tvrdio da ljudi mogu biti svrstani u višu i nižu rasu, sa belim “Arijevcima”, i posebno nordijski narod u njima, postavljen na sam vrh: “Arijevcima bili su krema čovečanstva” verovao je on, a Nemci “Krem kremova – rasa prinčeva.”³² Ovo je posebno uticalo na razvoj nemačkog filozofskog i političkog mišljenja.

1863. godine Ričard Liebich je pisao o “kriminalnim praksama” Roma³³ i opisao ih kao živote nedostojne života, samo godinu dana kasnije 18. novembra

²⁷Johann Fichte, *Versammlungen zum Deutschen Volk* (Leipzig, 1807-1808).

²⁸Friedrich Ludwig Jahn, *Deutsches Volksthum* (Lübeck: Niemann & Co., 1810).

²⁹Hancock, I. (2013). „O Porrajmos: The Romani Holocaust“, Zagreb

³⁰Rainer Hehemann, *Die “Bekämpfung des Zigeunerunwesens” im Wilhelminischen Deutschland und in der Weimarer Republik, 1871-1933* (Frankfurt am Main: Haag & Herschen Verlag, 1987). 99, 116, 127, and Wolfgang

1870. godine nemački imperatorski kancelar Oto von Bizmark zahtevao je potpunu zabranu prelaska stranih Cigana preko nemačke granice i naveo da će ih, nakon hapšenja, "prevesti najbližim putem do zemlje porekla";

1876. godine, bazirajući svoje ideje na Darvinu, Cesare Lombroso je objavio svoje uticajno delo - "Čovek zločinac" (L'Uomo Delinquente), koja je sadržala poduže poglavlje o genetski zločinačkom karakteru Roma, koje je opisao kao "živi primer cele rase zločinaca". Ovo je delo kasnije prevedeno na nemački jezik i imao je dubok uticaj na nemački pravne stavove.³⁴

U martu **1899.** godine, pod direktivom Alfred Dillmanna, bavarska policija je u Minhenu osnovala "centralni ured za borbu protiv Ciganske napasti". Počele su da se prikupljaju informacije i dokumenta koje se odnose na zakonodavstvo i "kriminalitet", i koje su kasnije objedinjene u Dillmann's Zigeunerbuch, u kojem su Romi opisani kao "štetočine protiv kojih se društvo mora nepokolebljivo braniti".³⁵ Pored toga, u knjizi je izdato i 15 specijalnih instrukcija policiji na koji način se boriti protiv "ciganske napasti". Godinu dana kasnije, Parlament u Beču prosledio je uputstva ministrima unutrašnjih poslova, odbrane i pravde, u vezi sa "merama za smanjenje i eliminaciju Ciganske populacije".³⁶

1922. godine, Bavarski parlament je doneo zakon "o borbi protiv Cigana, nomada i besposličara", po kojem su svi Romi u Badenu morali biti fotografisani i uzeti im otisci. Provincijalna kriminalna Komisija je jula 1926. donela još jedan zakon sa ciljem da kontroliše "Cigansku kugu". Nekoliko godina kasnije, ovi zakoni su se proširili i na druge delove Nemačke, ali i uvedene nove ekstremnije mere.

³¹ Robert Knox, The Races of Men (London, 1850).

³² Joseph Arthur Gobineau, Essai sur l'Inégalité des Races Humaines (Paris, 1855)

³³ Richard Liebich, Die Zigeuner in ihrem Wesen und ihre Sprache (Leipzig: Brockhaus, 1863).

Zabranjeno je putovanje u porodičnim grupama, posedovanje vatrenog oružja, zatvaranje u radne kampove, proterivanje onih koji nisu imali dokumente... Posle 12. aprila 1928. godine, Romi u Nemačkoj su stavljeni pod stalni policijski nadzor.³⁷

Od januara 1934. godine, Romi su slani u logore Dahau (Dachau) Dieselstrase (Dieselstrasse), Zaksenhausen (Sachsenhausen), Marcan (Marzahn) i Venhauzen (Vennhausen), u kojima je nad njima vršena sterilizacija injekcijom ili kastracijom. U septembru 1935. godine, u Nirnbergu su donešena dva zakona o "zaštiti nemačke krvi i nemačke časti", koja su Nemcima zabranjivala ženidbu sa Jevrejima, crncima i Ciganima.³⁸

1936. godine pri Ministarstvu zdravlja u Berlinu osnovan je „Institut za istraživanje rasne higijene i biologije stanovništva”³⁹ koji je postao glavni nacistički organ za proučavanje Roma.

1937. godine osnovana je „Centralna kancelarija za borbu protiv ciganske opasnosti”⁴⁰

1939. godine donet je Zakon protiv „ciganske opasnosti”⁴¹

1940. godine počinje masovno deportovanje nemačkih Roma i Sinta u okupiranu Poljsku: "Prvi prevoz Cigana, sa 2500 osoba ... iseliće se sredinom maja." U radnim kampovima, kao i u getima, Romi su prisiljeni na rad pod nemogućim uslovima. Morali su da nose posebne identifikacione isprave ili traku sa oznakom Z (kao Zigeuner - Cigan).⁴²

³⁴ Hancock I. (2013.) „O Porrajmos: The Romani Holocaust”, Zagreb

³⁵ Alfred Dillmann, Zigeuner-Buch (Munich: Wildsche, 1905)

³⁶ Hancock I. (2013.) „O Porrajmos: The Romani Holocaust”, Zagreb

^{37 38 39 40 41 42} Ibid

1942. Hajnrih Himler, komandant nemačkih SS jedinica izdao je naredbu o deportaciji Roma u koncentracioni logor Aušvic-Birkenau koji je služio kao „konačno rešenje“. U roku od nekoliko meseci najviše ljudi umire od gladi, bolesti ili nasilja od strane SS-a. Brojna deca postaju žrtve eksperimenta doktora Josefa Mengele. ⁴³

Svi događaji koji su se dešavali, neki od njih su bili praćeni i zakonskim kao i podzakonskim aktima, bili su sistemski usmereni prema masovnom uništenju Roma - viševjekovno ropstvo, zabrana korišćenja jezika, oduzimanje dece Romima, zabrana sklapanja braka Roma i ne-roma, sterilizacija žena, žigosanje, gasne komore...

Drugi svetski rat i svo zlo koje je nosio sa sobom nije zaobišao ni masovno ubijanje Roma u Srbiji tokom tog perioda. Brojne restriktivne mere koje su preduzete prema Jevrejima i Romima u nemačkom rajhu, bile su primenjivane i na tadašnjim jugoslovenskim prostorima.

Stradanje Roma u Srbiji

Baš kao i u tadašnjoj nacističkoj Nemačkoj, i u Srbiji su Romi morali da nose žutu traku sa natpisom Ciganin, da idu na prinudni rad i da ne učestvuju u javnom životu. Sva gotovo ljudska prava su im bila uskraćena, na njih se gledalo kao na društveni sloj koji treba da nestane u potpunosti.

Dok se 1942. godine započelo sa “Konačnim rešenjem” koje je podrazumevalo čišćenje ljudi sa ovoga sveta, kada su prvi Romi ubijeni gasom u logoru u Kelmnu.⁴⁴ U istom periodu u Srbiji, muški Romi su, zajedno sa muškim Jevrejima, bili žrtve masovnih streljanja, koja su nemačke okupatorske vlasti primenjivale u znak odmazde zbog partizanske borbe, dok su žene i deca, barem iz Beograda, internirani u logor na Sajmištu⁴⁵

⁴³ Ibid

⁴⁴ Pisari, M. (2014). „Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta“

⁴⁵ Ibid

Fašističke ideje su se zagovarale uveliko i na našim prostorima, pa su tako ¹⁹⁴¹. godine donete “Zakonske odredbe o rasnoj pripadnosti”, kao i “Zakonska odredba o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda” kojima je regulisan društveni status Jevreja i Roma, a kasnije i Srba.⁴⁶

“U Zakonu o rasnoj pripadnosti, kojim je hrvatski narod bio definisan kao arijevski, određeno je da “Kao Ciganin u smislu ove zakonske odredbe vrijedi osoba koja potječe od dvaju ili više predaka drugog koljena koji su Cigani po rasi”,⁴⁷ dok je u Zakonu o zaštiti krvi zabranjeno sklapanje braka, odnosno “mešanje” između arijevac i nearijevaca”.⁴⁸ U tom period su negde i započeta prva masovna ubistva kao i formiranje koncentracionih logora.

Logori na našim prostorima imali su sličan proces selekcije ljudi pri ulasku u logore, kao i nemački logori smrti. Ljude su delili u dve grupe pri ulasku u logore, jedni su činili žene, deca, stari i bolesni, dok su drugu grupu činili radno sposobni muškarci koji su bili korišćeni za radove pod najnehumanijim uslovima.

U Jasenovcu u periodu od aprila do jula 1942. godine je ubijeno između 22 000 i 28 000 Roma.⁴⁹ Ovako detaljniji prikaz o stradanju Roma u ovoj publikaciji ne umanjuje značaj drugih žrtava koje su stradale tokom rata, već je cilj da se ukaže na to da genocid nad Romima dugo nije bio prepoznat kao takav niti priznat da se desio. Još uvek se ne zna tačan broj romskih žrtava, čak se ide toliko daleko da ih drugi narodi preuzimaju kao svoje žrtve. Na osnovu preživelih žrtvi koji su preneli svoje priče i patnje na mlađe generacije, mladi Romi i Romkinje danas znaju za stradanja svojih sunarodnike i destruktivne ideologije koje su bile zastupljene prema njima.

⁴⁶ Ibid

⁴⁷ Narodne novine, br. 4, 17. travnja 1941.

⁴⁸ Ibid

⁴⁹ Narcisa Lengel Krizman, *Genocid nad Romima*, Spomen-područje Jasenovac, Jasenovac - Zagreb, 2003, str. 41.

Većina ispitanika čak 90,7% smatra da je holokaust nad Romima bitan istorijski događaj 20. veka i da je značajno o tome govoriti: kako bi se razvila kolektivna svest kod ljudi o stradanju Roma; jer se o genocidu nad Jevrejima mnogo više govori a romske žrtve se zaboravljaju; u pitanju je događaj koji se desio u bliskoj prošlosti i uvek postoji strah da se to može dogoditi ponovo; ne sme da se zaboravi jer slične fašističke ideje se zagovaraju i danas; opravdava trenutnu situaciju (nepovoljnu) Roma u društvu, jer su podjednako stigmatizovani kao i tada.

“Prve naredbe koje su se odnosile pored Jevreja i na Rome su:

Dozvola za obavljanje uredničkog poziva sme da se izda samo ako dotični:

45

1. Nije Jevrejin ili Ciganin ili ako nije oženjen Jevrejkom ili Cigankom;

Zatim 22. maja 1941. godine, Vojni zapovednik u Srbiji je izdao tri uredbe kojima se regulisao rad u umetničkom i izdavačkom polju. U prvoj Uredbi, koja se odnosi na pozorišta, operu i balet, stoji da:

[...] Jevreji i Cigani, kao i lica koja se nalaze u braku sa Jevrejima i Ciganima, ne mogu da dobiju dozvolu za vođenje preduzeća iz §1;

[...] Jevreji i Cigani kao i lica koja se nalaze u braku sa Jevrejima ili Ciganima, ne smeju da rade niti da budu uposleni u preduzećima po §1;

Zatim, 30. maja 1941. godine, izdata je „Naredba koja se odnosi na Jevreje i Cigane“, kojom je definitivno regulisan njihov status unutar Srbije. Naredba se sastoji od 22 člana, od koga se tri člana odnose direktno na Rome.

II Cigani

§18. Cigani se izjednačavaju sa Jevrejima. Za njih važe odgovarajuće odredbe ove Naredbe.

§19. Ciganom se smatra ono lice koje vodi poreklo od najmanje tri ciganska pretka. Sa Ciganima se izjednačavaju i ciganski melezi koji vode poreklo od jednoga ili dva ciganska pretka i koji su oženjeni cigankom ili stupe u brak sa cigankom.

§20. Za obeležavanje cigana nose se trake koje moraju isto tako biti žute i nositi natpis „Ciganin“. Cigani se na osnovu prijave ubeležavaju u ciganske liste.”⁵⁰

U narednom periodu, pored izbacivanja iz državnih aparata svih preostalih zaposlenih Jevreja i Roma, vršena je registracija celokupnog jevrejskog i romskog stanovništva. Do 13. jula, u Beogradu se prijavilo 9.435 Jevreja i 3.050 „Cigana“.⁵¹ Po popisu koje su okupatorske i kvislinške vlasti izvršile 18. maja 1941. godine, u Beogradu je u tom trenutku živelo 253.729 stanovnika.⁵² Stoga kada se uzme u obzir broj registrovanih Jevreja i Roma, broj onih koji su bili na meti uopšte nije zanemarljiv. Da su neki segmenti života Roma ostali isti, govori i činjenica da su tada još Romi bili teritorijalno izdvojeni od drugih, za razliku od Jevreja koji su živeli u centru grada, Romi su živeli u

⁵¹ Pisari M. (2014) „Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta“

⁵² Ibid

⁵³ Beograd ima sada 253.729 stanovnika, prema najnovijem popisu Beogradske opštine, „Novo vreme“, 25. maja 1941, str. 5.

predgrađu. Prvi dokumentovani slučajevi Roma interniranih u Banjičkom logoru odnose se na odvođenje grupa Roma iz dva sela u okolini Beograda, Meljaka i Sremčice, sredinom septembra 1941. godine.⁵³

U ono vreme streljanja su vršena i na više lokacija u okolini Beograda: u Jajincima, Deliblatskoj peščari, Bežaniji (Trostruki surduk), Rakovici, Kumodražu, Banjici, Sajmištu, u selu Jabuka, kao i u Topovskim šupama u kom su mnogi Jevreji i Romi ispuštali svoj poslednji dah.

Značajan datum koji je promenio sudbinu i ugasio živote mnogih Jevreja i Roma je 16.12.1941. godine. Vrhovnom odlukom zbog pogibije 21 nemačkih vojnika, sprovedeno je streljanje 2 100 talaca – Roma i Jevreja.

47 Jedan od najsurovijeg načina ubijanja ljudi je bilo u posebnom kamionu koji se zvao dušegupka – a koji je služio kao pokretna gasna komora. Otrovnim gasom u toku vožnje brojni Romi i Jevreji odvođeni su u smrt, bivali bi ugušeni tokom puta i na kraju svoje vožnje bi bivali istovareni u Jajincima, gde su bili sahranjivani u masovnim grobnicama.

Pored navedenih logora značajno je spomenuti i koncentracioni logor Crveni krst u Nišu, koji je u svom sastavu ubrajao i Bujanj na kome je vršeno streljanje logoraša. Tokom rata ovaj logor se brzo praznio a oni koji nisu bili streljani na Bujanju masovno su prevoženi u logore širom Evrope (Nemačku, Austriju i Norvešku) u kojima su im se životi okončavali. Procenjuje se da je oko 30.000 ljudi prošlo kroz ovaj logor, od kojih je 12.000 ubijeno na lokaciji Bujanj. Logor je radio od septembra 1941. do 14. septembra 1944., kada su Saveznici oslobodili Niš. Grupa od 147 golorukih logoraša je 12. februara 1942. godine napala stražare i pokušala proboj iz logora.

⁵⁴ Pisari, M. (2014). „Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta“ str. 89

U tome je uspelo njih 105, a 42 su ostavila svoje živote na logorskim žicama. To je ujedno prvo organizovano bekstvo iz nekog logora u porobljenoj Evropi.

Prema rečima Milovana Pisarija "Ubijanje Roma je prošlo prilično bezbolno za ostatak stanovništva. Položaj Roma, iako su bili žrtve segregacije, naročito posle naredbe od 30. maja 1941. godine, verovatno se nije mnogo promenio u očima drugih stanovnika, jer su oni i pre rata bili žrtve društvene i ekonomske segregacije. Iz tog položaja, nažalost, neće izaći ni kasnije."⁵⁴ Stoga iz ovoga proizilazi i razmišljanje o položaju Roma u današnjici, uprkos ovom istorijskom događaju, kontekst u kom se danas priča o ovoj manjini i način na koji većinska populacija gleda na njih nije značajno promenjen.

Kako dolazi do genocida

Gregori Stenton, predsednik instituta "Genocide Watch", 1996. godine ustanovljava faze i korake koje vode ka genocide. Stoga u nastavku su nabrojani koraci, kao primer čitaocima da razmisle o sopstvenim stavovima kao i onim koji nas okružuju. Kao i ukoliko se prepozna da je neka od faza zastupljena u društvu da svako učini ono što mu nalaže dužnost kao građanina. Jer ..."Kada razmišljaš o dugoj i mračnoj istoriji čovečanstva, naći ćeš da je mnogo više grozних zločina počinjeno u ime poslušnosti nego što je ikada počinjeno u ime pobune." - C. P. Snow

⁵⁴ Pisari, M. (2014). „Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta“ str. 148

1. **Razvrstavanje** (klasifikacija): ljudi se dele na „mi“ i „oni“, (razvijanje univerzalnih institucija koje prevazilaze podele);
2. **Označavanje** (simbolizacija): „Skupa sa mržnjom, članovima ugroženih grupa može biti
3. **nametnuta obeležja** (simboli mržnje mogu biti zakonski zabranjeni... kao i govor mržnje);
4. **Dehumanizacija**: „prevazilazi se normalna ljudska odbojnost prema ubistvu, (zabraniti i procesuirati govor mržnje, kazniti medije koji je koriste);
5. **Organizovanje**: „Genocid je uvek organizovan... Posebne vojne, paravojne ili policijske jedinice se često obučavaju i naoružavaju, (članstvo u ovim grupama mora biti zabranjeno zakonom);
6. **Polarizovanje**: Grupe koje stoje iza mržnje emituju polarizujuću propagandu...(ne dozvoliti mere i zakone koji marginalizuju i odvajaju grupe stanovništva);
7. **Identifikovanje**: Žrtve se identifikuju i izdvajaju zbog svoje etničke ili verske pripadnosti. (mora se jasno pozvati na uzbunu protiv genocida)
8. **Istrebljivanje**: (samo hitna, brza i nadmoćna oružana intervencija može zaustaviti genocid. Moraju biti uspostavljene sigurne zone ili koridori za evakuaciju izbeglica sa teško naoružanom međunarodnom zaštitom);
9. **Poricanje**: „Počinioci... poriču da su počinili ikakav zločin...(odgovor na ovu fazu je kazna izrečena pred međunarodnim tribunalom ili državnim sudovima);

Sa idejom da se uspostavi određeni međudržavni mehanizam koji će uticati na poboljšanje položaja i inkluziju Roma uspostavljeni su programi Dekade Roma. Razlog za tako nešto predstavljala je viševjekovno institucionalno zapostavljanje Roma.

Prva Dekada za inkluziju Roma trajala je od 2005 – 2015 godine, i njeni potpisnici bili su predstavnici 9 zemalja. Ovakva inicijativa je pokrenuta i usvojena prvi put 2005. godine. Tom prilikom je uspostavljen i osnovni cilj – Unapređenje društvenog položaja Roma, prevashodno u zemljama Centralne i Jugoistočne Evrope. A osnovni pravac podrazumevao je realizaciju programa u različitim oblastima kako bi se delovalo u pravcu eliminacije diskriminacije i siromaštva Roma.

„Dekadom je pokrenut veliki društveni mehanizam: vlade Španije, Češke, Slovačke, Mađarske, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije, Rumunije, Albanije, Makedonije i Bugarske; vlade zemalja posmatrača SAD, Slovenije i Norveške; romske asocijacije; vladina tela i nevladine organizacije. Dekada za inkluziju Roma je podrazumevala sledeće oblasti, kao najvažnije: obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje i stanovanje.”⁵⁵

Aktivnu participaciju u prvoj Dekadi imalo je devet zemalja, i to:

- Bugarska;
- Mađarska;
- Makedonija;

⁵⁵ Stalna konferencija Romskih udruženja (2015). *Razlozi za pokretanje II Dekade Roma*

- Makedonija;
- Slovačka;
- Srbija;
- Hrvatska;
- Češka;
- Crna Gora.

U svim ovim državama značajan udeo u ukupnoj populaciji čine Romi. "Vlade i angažovani akteri u zemljama učesnicama Dekade su usvojile nacionalne planove rada, u kojima su određeni ciljevi i indikatori za svaku od prioriternih oblasti. Dekada Roma je imala značajnu podršku (političku i materijalnu) od strane odgovarajućih međunarodnih organizacija (Svetska banka, OEBS...) i vlada mnogih zemalja koje nisu bile zvanični potpisnici Dekade".⁵⁶

Različita su tumačenja šta je imalo dominantan uticaj za realizaciju ideje o Dekadi Roma, kao i njenim prektičnim ostvarenjima. Prof. dr Rajko Đurić u kontekstu Prve Dekade navodi da je "Izveštaj UNDP Ujedinjenih nacija krajem 20. veka doprineo da se ideja o Dekadi Roma brže uobliču u program i za njegovu realizaciju obezbede finansijska sredstva. Naime, u tom izveštaju je konstantovano da se životni uslovi Roma u pojedinim državama istočne i centralne Evrope ne razlikuju od životnih uslova stanovnika u Bocvani i Zimbabveu! Nakon tog alarmantnog izveštaja, UN su izdvojile 70 miliona dolara za hitnu pomoć Romima u tim državama. Međutim, ostalo je još neizvesno koliko je od tih sredstava odista potrošeno za pomoć Romima".⁵⁷

⁵⁶ Stalna konferencija Romskih udruženja (2015). Razlozi za pokretanje II Dekade Roma

⁵⁷ Rajko Đurić (2010). <http://arhiva.emins.org/srpski/dekada-roma> Pristupljeno 03.10.2020.

Iako je usvojena 2005.godine, praktična implementacija Dekade u Srbiji je otpočela usvajanjem Strategije za unapređenje položaja Roma 2009. godine i Akcionog plana za njeno sprovođenje, koji obuhvata 13 oblasti: obrazovanje, stanovanje, zapošljavanje, zdravlje, kulturu, medije i informisanje, socijalnu zaštitu, pristup ličnim dokumentima, političku participaciju, suzbijanje diskriminacije, položaj žena, interno raseljena lica i povratnika na osnovu sporazuma o readmisiji.

Tada je Vlada RS osnovala i Savet za unapređenje položaja Roma i sprovođenje Dekade. Ovim Savetom je predsedavao potpredsednik Vlade, a glavnu ingerenciju za sprovođenje i realizaciju Strategije i nacionalnog akcionog plana imalo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Nosioци realizacije osim navedenog bili su devet drugih Ministarstva i Komesarijat za izbeglice i migracije RS..

Ipak, Prva Dekada nije proizvela u praksi ono što se od nje očekivalo. Imala je pozitivne rezultate u našoj državi, naročito u delovima koji se odnose na obrazovanje, politiku stanovanja, i slično. Ipak ni u ovim oblastima nije bilo značajnog pomaka, barem ne u onoj meri u kojoj se očekivalo. Sve to uzrokovalo je potrebu za Drugom Dekadom Roma. Neki od razloga koji se navode da su uticali na uspostavljanje Druge Dekade Roma (2015 – 2025) su:

- Dekada inkluzije Roma je koncipirana kao inicijalni proces velike društvene promene, tj. promene društvenog položaja Roma. Radi se upravo o inicijalnom programu, jer se temeljne društvene promene ne mogu desiti u desetak godina – bez obzira na to koliko su snažna nastojanja aktera promena;

- Dekada koja ne izmaku je javnosti predstavila probleme i stanje u oblastima od značaja. Analitički doprinos je, stoga, od neprocenjive vrednosti. Zahvaljujući dometima Dekade objavljeni su rezultati velikog niza naučnih istraživanja, napisane su i uspešno odbranjene doktorske disertacije, napisani i branjeni master i završni radovi. Kod naših istraživača, ali i studenata, u velikoj meri raste interes za istraživanje društvenog položaja Roma. Do skoro, naša nauka nije bila u toj meri zainteresovana za ovakva istraživanja;
- Otvarajući probleme pred kojima se nalazi romska zajednica, Dekada je, na posredan ali relevantan način, ukazala i na šire društvene probleme pred kojima se nalaze sve zemlje koje su pristupile Dekadi Roma.
- Pokretanje II Dekade inkluzije Roma će imati za jedan od ciljeva da učini to da se pažnja i energija akterã usredočiti na manji broj najakutnijih problema (što je detektovano I Dekadom), kako bi akcija bila delotvornija. U ovom trenutku se ispoljavaju pitanja obrazovanja i zapošljavanja.
- Pokretanje II Dekade isto tako se očekuje da povoljno deluje na povišenje stepena efikasnosti državnih i drugih javnosektorskih delatnosti. U tom smislu je očekuje se ugrađivanje saobraznih procedura i kriterijuma njihove efikasnosti u sprovođenju II Dekade.⁵⁸

Problem praktične prirode koji je prisutan odnosi se na činjenicu da zvanične evaluacije postignuća koji su dosegnuti Prvom Dekadom Roma u Republici Srbiji, nije još uvek realizovana. A svakako da bi se imao detaljan uvid u činjenično stanje koje je od značaja

⁵⁸ Stalna konferencija Romskih udruženja (2015). *Razlozi za pokretanje II Dekade Roma*

Pa na bazi trenutnog činjeničnog stanja planirati buduće korake.

Druga Dekada je otpočela pre 5 godina. Što znači da je i ona u fazi polovine svoje implementacije. Rezultati i postignuća još uvek ne postoje. Ali, u ovom slučaju je to i očekivano. Jer, tek za pet godina će moći da se vidi kakva su konačna postignuća da li je cilj postignut. Ipak, ne treba prenebregnuti sa uma da bi poluperiodična, godišnja evaluacija imala veliki značaj i dala sliku o trenutnom stanju i progresu. Te u kojim oblastima posvetiti povećanu pažnju, a u kojim manju.

8. IZ UGLA 21. VEKA – KULTURA I TRADICIJA

Kada je reč o kulturi, pored brojnih stereotipa i predrasuda koje su pokazane u istraživanju, kultura Roma se ogleda u usmenom jeziku koji je sačuvan i generacijama prenošen, tradiciji koja prati duh i način življenja Roma, tradicionalna i scenska umetnost koja se ogleda u raznim folklorskim igrama, određeni praznici i običaji koji ih prate ali i određena znanja o prirodi i univerzumu.

Brojna istraživanja pokazuju da je romska populacija najsiromašnija u odnosu na druge, ali i u najvećem procentu još uvek diskriminisana. Vekovima utemeljene brojne netačne informacije o ovoj grupi ljudi doprinose ovakvim istraživanjima koje rezultuju nepovoljnom slikom Roma. Pored svih negativnih mišljenja o Romima, ipak postoje značajni doprinosi samih Roma u zemljama i sredinama u kojima su živeli u politici, nauci, umetnosti, muzici, sportu...u daljem tekstu neki od njih biće ukratko predstavljani.

Snažan duh i hrabrost osobe čija je sudbina deo sudbine mnogih Roma i Sinta za vreme Holokausta predstavlja Johann „Rukeli“ Trollmann, nemački Sint. Bio je boksački prvak u poluteškoj kategoriji 1933. godine. Nacisti su mu oduzeli titulu, zastupajući nacističke rasne ideologije, bilo je neprihvatljivo da jedan Sint bude prvak u bilo čemu. Ubijen je u jednom od logora 1944. godine. Trollmann je stavljen na listu nemačkih šampiona u poluteškoj kategoriji, sedamdeset godina nakon što mu je titula bila oduzeta, a pobjednički pojas preuzela je njegova ćerka.

Ceija Stojka je austrijsko – romska spisateljica, muzičarka, slikarka i aktivistkinja. Ceija je preživela holokaust, nakon čega je kroz svoj slikarski rad oslikavala život u Aušvicu i sve ono što je preživela dok je bila zatočena u logoru. 1992. godine postala je austrijska glasnogovornica za priznavanje genocida nad Romima i Sintima, uz glas u borbi protiv diskriminacije koji Romi širom Evrope i dalje trpe.

Žuselino Kubiček de Oliveira bio je brazilski političar i predsednik Brazila u periodu od 1956. godine do 1961. godine. Njegova majka je bila češka desidentkinja romskog porekla. U istraživanju je navedeno i ime jednog od značajnih ličnosti za Rome - Ian Hancock, Rom koji je rođen u Engleskoj, po profesiji je lingvista, romski naučnik, politički zagovornik i jedan je od glavnih saradnika u oblasti romskih studija.

Čarli Čaplin, najveća zvezda nemog filma, zatim Karmen Čapli unuka Čarlija Čaplina, 2019. godine započela je snimanje dokumentarnog filma "Charlie Chaplin, a Man of the World" i govori o etničkim korenima glumca, reditelja i majstora neme kinematografije.

Ahmed Ademović nosilac Karađorđeve zvezde, učesnik Prvog balkanskog rata, heroj Kumanovske bitke, koji je nadmudrio Tursku vojsku svojim umećem. On je bio trubač iz Leskovca koji je turskoj vojsci odsvirao na svojoj trubi marš za povlačenje, dok je srpskoj vojsci odsvirao marš za napad.

Pored **Ahmeda Ademovića**, Karađorđevom zlatnom zvezdom s mačevima bili su odlikovani i kaplar **Ahmet Ide Ametović**, trubač i bombaš iz Leskovca za zasluge u Bregalničkoj bici, i **Rustem Sejdić** iz Bojnika zbog samoinicijativnog sviranja juriša na Kajmakčalanu. Rustem je pradedu poznatog trubača **Fejata Sejdića**.

Đango Rajhart gitarista i kompozitor džez muzike, nije bio muzički obrazovan niti je mogao da koristi dva prsta leve šake zbog povrede, ali je koristio tri prsta leve ruke i stvarao muziku i novi pravac sviranja.

Alina Serban romska filmska i pozorišna glumica i spisateljica, koja je poznata po pisanju i izvođenju predstava s porukama socijalne pravde, rasizma, homofobije i drugih oblika diskriminacije. 2019. godine pojavila se u filmu "Gipsy Queen".

Pored navedenih postoje još brojna poznata imena kao što su: Zlatan Ibrahimović fudbaler, Majkl Ken - glumac, Jul Briner - glumac, Pablo Pikaso - slikar, Rita Hejvort, - glumica, August Kroh – profesor zoologije, Sofija Kovalevskavaja - matematičarka...

Ukoliko se svako od nas okrene prema nekome i predrasude ostavi po strani, postoji mogućnost da će se barijere između ljudi prevazići i različitosti će se doživeti kao međusobno dopunjavanje. Ali ukoliko pojedinac sebi dozvoli da se vodi predrasudama, ostaće zauvek paralizovan da otvori um i shvati suštinu različitosti.

Odgovornost je i na romskoj populaciji da prezentuju svoju kulturu na bolji način, da se pronađu načini da se promoviše romski muzej u Beogradu, Romski centar u Nišu, da se veći akcenat stavi na kulturne manifestacije koje se povremeno i dešavaju ali nisu dovoljno medijski praćene. Bitno je da se kulturno nasleđe prenosi na mlađe naraštaje i da se kultura neguje jer ukoliko predstavnici romske nacionalne manjine sami to ne urade to toga neće doći i samim tim dolazi do urušavanja kulturološkog vrednosnog sistema romske nacionalne manjine u Srbiji.⁵⁹

⁵⁹ Jovanović, Z. (2014). „Romi u vremenu“

Literatura:

LITERATURA

- Alfred Dillmann, Zigeuner-Buch (Munich: Wildsche, 1905)
- Acković, D. (1994). "Istorija informisanja Roma u Beogradu 1935 – 1994"
- Acković, D. (2009). Romi u Beogradu, Beograd: Rominterpress
- Acton, Thomas / Klímová, Ilona (2001) The International Romani Union. An East European answer to West European questions?
- Guy, W. (2001). Between Past and Future: The Roma of Central and Eastern Europe
- Đorđević, T. (1984). „Naš narodni život“, Beograd, Prosveta
- Eastern Europe. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 157-226
- Jovanović, Z. (2014). „Romi u vremenu“
- Joseph Arthur Gobineau, Essai sur l'Inégalité des Races Humaines (Paris, 1855)
- Johann Fichte, Versammlungen zum Deutschen Volk (Leipzig, 1807-1808).
- Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2005). The Roma – a Nation without a State? Historical Background and Contemporary Tendencies. In: Burszta, Wojciech et al. (eds.) Nationalismus Across the Globe. Poznan: School of Humanities and Journalism, pp. 433-455
- Matras Yaron (1998). The development of the Romani civil rights movement in Germany 1945-1996. In: Tebbutt, Susan (ed.) Sinti and Roma in German-speaking society and literature. Oxford / Providence: Berghahn, pp. 49-63
- Narcisa Lengel Krizman, Genocid nad Romima, Spomen-područje Jasenovac, Jasenovac-Zagreb, 2003, str. 41.
- Pisari, M. (2014). „Stradanje Roma u Srbiji za vreme Holokausta“

- Rainer Hehemann, Die "Bekämpfung des Zigeunerunwesens" im Wilhelminischen Deutschland und in der Weimarer Republik, 1871-1933 (Frankfurt am Main: Haag & Herschen Verlag, 1987). 99, 116, 127, and Wolfgang Wippermann, Das Leben in Frankfurt zur NS-Zeit: Die nationalsozialistische Zigeunerverfolgung (Frankfurt am Main: W. Kramer & Co., 1986), 57-58.
- Rajko Đurić (2010). <http://arhiva.emins.org/srpski/dekada-roma>
- Republički zavod za statistiku, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/3102010403?languageCode=sr-Cyrl> Pristupljeno 1.09.2020.
- Richard Liebich, Die Zigeuner in ihrem Wesen und ihre Sprache (Leipzig: Brockhaus, 1863).
- Robert Knox, The Races of Men (London, 1850).
- Stalna konferencija Romskih udruženja (2015). Razlozi za pokretanje II Dekade Roma
- Shifts in the focus of World Romani Congresses 1971-2000. In: Guy, Will (ed.) Between past and future. The Roma of Central and
- Friedrich Ludwig Jahn, Deutsches Volksthum (Lübeck: Niemann & Co., 1810).
- Haliti, B. (2018). Izveštaj povodom obeležavanja 8. aprila – Međunarodnog dana Roma, Internacionalna istraživačka fondacija, Nju Delhi <http://www.niar.rs/wp-content/uploads/2018/05/ANDRIJA-SHAHI-FINAL-SRPSKI.pdf> Pristupljeno 18.09.2020.
- Hancock, I. (2013). „O Porrajmos: The Romani Holocaust“, Zagreb
- <http://rs.n1info.com/Video/Info/a95302/Novi-dan-o-Festivalu-romske-kulture-i-aktivizma.html> Pristupljeno 05.09.2020.
- <https://www.ethnologue.com/subgroups/romani> Pristupljeno 03.10.2020.
- <https://rm.coe.int/institucionalizacija-i-emancipacija-informativna-brosura-o-istoriji-ro/16808b1c67> Pristupljeno 03.09.2020.

Prilog 1: UPITNIK

Ovaj istraživački upitnik kreiran je u sklopu projekta pod nazivom "Romska kulturno - istorijska baština", koji sprovodi Centar za podršku i inkluziju Help Net, a koji je podržan od strane Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave.

Upitnik je namenjen mladima u Srbiji uzrasta od 15 do 30 godina i ima za cilj da poveže znanja i stavove mladih o poreklu, istoriji i kulturi Roma novijeg doba u Srbiji.

1. Opšta pitanja

1.1 Pol:

muško;

žensko;

ne želim da se izjasnim.

1.2 Koliko imate godina? _____

1.3 Opština stanovanja/grad: _____

1.4 Nivo vašeg formalnog obrazovanja:

osnovna škola;

srednja škola;

viša škola;

fakultet/master studije;

magistratura/doktorat;

1.5 Koji je vaš radni status?

aposlvent;

učenik;

student;

ostalo : _____

1.6 Šta ste po zanimanju? _____

1.7 Vaša nacionalnost je:

srpska;

romska;

bošnjačka;

1.8 Vaša veroispovest je:

pravoslavna;

muslimanska;

katolička;

ateista;

ostalo; _____

1.9 Kako biste ocenili životni standard vašeg domačinstva?

znatno niži od proseka;

nešto niži od proseka;

prosečan;

nešto viši od proseka;

znatno viši od proseka.

2. Znanje – imanje

2.1 U kojoj meri smatrate da je kultura jednog naroda značajna? (na skali od 1 do 5) *

Uopšte nije značajna - Veoma je značajna

2.2 Kako biste ocenili svoje znanje o Romima i Romkinjama? (na skali od 1 do 5) *

Nemam znanje - Znam sve

2.3 Češće koristim u govoru naziv:

Rom/kinja;

Ciganin/ka;

Ostalo; _____

2.4 Da li vam je naziv ciganin/ka prihvatljiv?

Da;

Ne

2.5 Ukoliko je odgovor na prethodno pitanje DA, odgovorite zašto Vam je prihvatljiv?

2.6 Šta po vama čini kulturu Roma?

2.7 Da li kulturu izjednačavate sa tradicijom? (na skali od 1 do 3)

NE – DELIMIČNO - DA

**2.8 U kojoj meri smatrate da tradicija i običaji Roma, utiču na pojedina prava i slobode pojedinca? (na skali od 1 do 3)
Ne utiče - Veoma utiče**

2.9 Ukoliko smatrate da delimično ili veoma utiče navedite zbog čega tako mislite?

2.10 Ukoliko znate neke običaje Roma, navedite ih:

2.11 Smatrate li da znate neke istorijske događaje koji su od istorijske značajnosti za romsku populaciju?

Da;

Ne

2.12 Koji događaj smatrate najznačajnijim?

2.13 Smatrate li da je holokaust bitan istorijski događaj za Rome i Romkinje?

Da;

Ne

2.14 U kojoj meri su vam poznate činjenice u vezi sa genocidom nad Romima? Na skali od 1 do 3 Uopšte mi nisu poznate - Veoma su mi poznate*

2.15 Zbog čega mislite da je značajno govoriti o genocidu nad Romima?

2.16 Smatrate li da znate otprilike koliko Roma/kinja danas živi u Srbiji?

Da;

Ne

2.17 Navedite otprilike broj Roma/kinja koji danas živi u Srbiji:

2.18 Smatrate li da svi Romi treba da govore romskim jezikom?

Ne;

Da, ali samo sa porodicom u kući;

Da, uvek.

2.19 Da li se u vašem okruženju govori romski jezik?

U porodici;

U školi;

U društvu;

U institucijama;

Ne govori se

2.20 Znete li koliko slova ima romski alfabet?

Da;

Ne

2.21 Znete li za neke dijalekte kojima Romi govore?

Da;

Ne

2.22 Ukoliko znate za neke navedite ih:

2.23 Znete li za neke različite podgrupe Roma?

Da;

Ne

2.24 Ukoliko ih znate navedite ih:

2.25 Da li smatrate da se Romi međusobno razlikuju po nečemu?

Da;

Ne

2.26 Ukoliko je odgovor u prethodnom pitanju DA, navedite zbog čega se razlikuju:

2.27 Smatrate li da ste čuli ili znate neke poznate Rome/kinje? *

Da;

Ne

2.28 Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su glumci/ce?

Da;

Ne

2.29 Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su pevači/ce?

Da;

Ne

2.30 Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su sportisti/kinje?

Da;

Ne

2.31 Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su pisci/spisateljice?

Da;

Ne

2.32 Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje koji su političari/rke?

Da;

Ne

2.33 Da li ste čuli/znate za neke poznate Rome/kinje druge profesije/zanimanja?

2.34 Kog pripadnika/cu romske nacionalnosti smatrate najznačajnijim/jom za promociju romske kulture?

2.35 Da li stanovništvo koje nije romske nacionalnosti poznaje dovoljno romsku kulturu i tradiciju? (na skali od 1 do 3) Ne poznaje - Poznaje

2.36 Koliki značaj za Vas ima Nacionalni savet romske nacionalne manjine (NSRNM) u RS kao organizacija jedne nacionalne manjine?(na skali od 1 do 5) Nimalo – Mnogo

2.37 Da li smatrate da NSRNM može da vam pruži adekvatne informacije o kulturi, istoriji, identitetu i položaju Roma?(na skali od 1 do 5) Ne može – Veoma može

2.38 Da li smatrate da NSRNM može da vam pruži adekvatne informacije o kulturi, istoriji, identitetu i položaju Roma?(na skali od 1 do 5)

2.39 Da li smatrate da treba da postoji institucija u Srbiji koja će se baviti prikupljanjem, analiziranjem i dokumentovanjem određenih sadržaja koji će doprineti očuvanju romsko kulturno istorijske baštine?

Da smatram;

Delimično;

Nemam mišljenje;

Da

65

2.40 Da li vam je poznato da postoji romski muzej u Beogradu?

Da;

Ne

2.41 Da li ste čuli/znete za romsko kulturni centar u Nišu?

Da;

Ne

2.42 Smatrate li da bi trebalo da postoji više edukacija na temu istorije, identiteta, kulture i jezika Roma?

Da;

Možda;

Nisam siguran/na;

Ne

2.43 Da li znate šta se obeležava 8. aprila svake godine?

DA;

Ne;

Nisam siguran

2.44 Da li smatrate da se 8. april obeležava adekvatno u Srbiji?

Da;

Ne;

Nemam stav

2.45 Da li znate kako izgleda romska zastava i šta ona predstavlja?

2.46 Da li znate koja je pesma izabrana za romsku himnu?

2.47 Da li ste čuli za Festival romske kulture i aktivizma (FRKA)?

Da;

Ne;

Nisam siguran

2.48 Da li imate da dodate nešto što vas nismo pitali u ovom delu a smatrate da je bitno za istraživanje (predlog, sugestija)?

3. Stavovi i gledišta

3.1 Mislim da u romskoj populaciji postoje ugledni ljudi: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.2 Sada je veći stepen obrazovanja kod ove populacije u poredjenju sa periodom pre 10 godina: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.3 Sada su Romi diskriminisaniji nego u periodu do pre 10 godina: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.4 Romi su diskriminisaniji nego ostale etničke grupe u Srbiji: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.5 Romi se u našem društvu omalovažavaju?(na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.6 Položaj Roma u Srbiji je loš: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.7 Svako od nas može doprineti uključivanju Roma u društvo:(na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.8 Za položaj Roma u Srbiji odgovorne su institucije sistema: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.9 Romi nemaju iste mogućnosti u oblasti zapošljavanja, obrazovanja, stanovanja, zdravstvene i socijalne zaštite kao većina građana Srbije: (na skali od 1 do 5)

Ne slažem se uopšte - Slažem se u potpunosti

3.10 Moj stav o Romima izgrađuju mediji:(na skali od 1 do 5) Uopšte se ne slažem - Slažem se u potpunosti

3.11 Romi su afirmativno (u pozitivnom smislu) predstavljeni u medijima?(na skali od 1 do

5) Uopšte se ne slažem - Slažem se u potpunosti

3.12 U medijima se dovoljno afirmativno govori o kulturi Roma: (na skali od 1 do 5)

Uopšte se ne slažem - Slažem se u potpunosti

3.13 U dovoljnoj meri su dostupni različiti izvori informisanja o Romima: (na skali od 1 do 5) Uopšte se ne slažem -

Slažem se u potpunosti

3.14 Prihvatljivo Vam je da budete u partnerskoj vezi sa osobom drugačije veroispovesti u odnosu na Vašu? (na skali od 1 do 5) Uopšte se ne slažem - Slažem se u potpunosti

3-15 Prihvatljivo Vam je da budete u partnerskoj vezi sa osobom drugačije nacionalnosti u odnosu na Vašu? (na skali od 1 do 5) Uopšte se ne slažem - Slažem se u potpunosti

**CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд**

316.662(=214.58)

316.723(=214.58)

АЈВАЗОВИЋ, Моника, 1995-

Romska kulturno-istorijska baština / Monika Ajvazović,
Vladimir

Jovanović. - Beograd : Centar za podršku i inkluziju Help Net, 2020
(Beograd : Matija). - 68 str. : graf. prikazi, tabele ; 30 cm

"Ovaj projekat je realizovan uz podršku Ministarstva za državnu upravu
i lokalnu samoupravu" -> nasl. str. - Tiraž 200. - Upitnik: str.
61-68. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija:
str. 59-60.

ISBN 978-86-81438-04-6

а) Роми – Друштвено-економски положај –
Истраживање

COBISS.SR-ID 26485257

